

NATUR- OG MILJØKLAGENÆVNET

Rentemestervej 8
2400 København NV
Telefon: 72 54 10 00
nmkn@nmkn.dk
www.nmkn.dk

20. marts 2012 • J.nr.: NMK-132-00054 (tidl. MKN-130-00347) og NMK-132-00563 • Ref.: Bibi Søgaard-Bauditz, Bibis. Kristina Refsgaard, Xkref.

AFGØRELSE

efter § 12 i husdyrbrugloven¹.

Natur- og Miljøklagenævnet stadfæster Vordingborg Kommunes afgørelse af 13. november 2008 om miljøgodkendelse af husdyrbruget på ejendommen Risbækvej 5, 4791 Borre, samt afgørelsen af 24. marts 2009 om tillæg til miljøgodkendelsen, med følgende ændringer.

Følgende vilkår tilføjes i afsnittet om "Vilkår for anlæg", "Ventilation", som vilkår:

"Højde på afkast fra ventilationsanlægget skal være 5,2 m og 6,9 m i overensstemmelse med OML-beregning. Volumenstrøm per afkast skal udgøre 16.870 m³/år."

Følgende vilkår tilføjes i afsnittet om "Vilkår for anlæg", "Lugt":

"Der må maksimalt være 3.120 slagtesvin svarende til 205.920 kg svin på stald ad gangen og produktionen må ikke overstige 371,4 DE slagtesvin (30-102 kg) på årsplan."

Følgende vilkår tilføjes indledningsvist i afsnittet om "Vilkår for udspretningsarealer":

"På husdyrbrugets ejede og forpagtede arealer må der årligt maksimalt udbringes 192,31 DE, svarende til 19.443 kg N/år og 3.527 kg P/år."

Vilkåret:

"Der skal på ejendommen etableres 7,1 % (svarer i dag til 9,75 ha) efterafgrøder mere end det til enhver tid lovgivningsmæssige krav."

ændres til følgende:

"Der skal på ejendommen etableres 8,1 % (svarer i dag til 11,13 ha) efterafgrøder mere end det til enhver tid lovgivningsmæssige krav."

De ekstra efterafgrøder eller efterafgrøder som følge af planteavlsvilkåret må ikke erstattes af vintergrønne marker".

---

¹ Lovbekendtgørelse nr. 1486 af 4. december 2009 om miljøgodkendelse m.v. af husdyrbrug med senere ændringer.

I afsnittet om "Vilkår for anlæg", tilføjes et nyt underpunkt "drift af gylleforsuringsanlæg" efter underpunktet "Ventilation". Der tilføjes følgende vilkår til underpunktet:

"Der skal inden udgangen af 2012 etableres et anlæg til svovlsyrebehandling af gylle fra hele produktionen af slagtesvin.

Svovlsyretanken skal være udstyret med et indbygget opsamlingskar. Svovlsyretanken skal placeres på en plads med støbt bund og være sikret mod påkørsel. Procestanken skal være forsynet med låg.

Der må kun anvendes svovlsyre.

Før svovlsyrebehandling må den gennemsnitlige pH-værdi i gyllen på månedsbasis maksimalt være 6,0. Alle målte pH-værdier før svovlsyrebehandling skal dog være mindre end 6,5.

Svovlsyrebehandlingsanlægget skal indstilles til at behandle gyllen til pH-værdi 5,5.

Svovlsyrebehandlet gylle må ikke opbevares sammen med ubehandlet gylle.

Svovlsyrebehandlingsanlægget skal vedligeholdes i overensstemmelse med producentens vejledning. Producentens vejledning skal opbevares på husdyrbruget."

Følgende vilkår tilføjes i afsnittet om "Tilsyn og egenkontrol":

"Gyllens pH-værdi skal registreres elektronisk før og efter hver svovlsyrebehandling. Der skal endvidere føres en elektronisk statistik, der som minimum indeholder oplysninger om de gennemsnitlige pH-værdier i gyllen på månedsbasis før svovlsyrebehandling.

Der skal indgås en skriftlig aftale med producenten om serviceeftersyn af svovlsyrebehandlingsanlægget, herunder kalibrering af pH-målere. Svovlsyrebehandlingsanlægget skal kontrolleres af producenten mindst hver fjerde måned. Serviceaftale med producenten skal opbevares på husdyrbruget.

Tilsynsmyndigheden skal underrettes i følgende situationer:

Den gennemsnitlige pH-værdi i gyllen på månedsbasis er større end 6,0 før svovlsyrebehandling.

Der måles pH-værdier før svovlsyrebehandling, som er større end 6,5, i en sammenhængende periode på mere end 2 uger.

Svovlsyrebehandlingsanlægget er ude af drift i en periode på mere end 5 dage.

Data for pH-målinger, dokumentation for kalibrering af pH-måler samt kontrolrapporter skal opbevares på husdyrbruget i mindst fem år og forevises på tilsynsmyndighedens forlangende."

Følgende vilkår fra miljøgodkendelsen under afsnittet "Vilkår for BAT", "Andet" ophæves:

"Nye teknikker, der på kan nedbringe evt. gener fra stald og gødningsopbevaringsanlæg væsentligt skal implementeres på Risbækvej 5 indenfor en periode på 1 år efter teknikken er tilgængelig og effekten påvist. I tvivlstilfælde er det Vordingborg Kommune der vurderer, hvorvidt en teknik skal implementeres. Dog under anvendelse af proportionalitetsprincippet."

"Ejendommen Risbækvej 5 skal senest 1 år efter miljøgodkendelse er givet, gennemgås af en energikonsulent og en svinefodringskonsulent. Dette med henblik på at konstatere om ejendommen lever op til miljøgodkendelsens vilkår for BAT samt om der kan foretages yderligere forbedringer. Rapporterne skal opbevares i mindst 5 år og forevises på tilsynsmyndighedens forlangende."

Følgende udtagelse fra miljøgodkendelsen under afsnittet "Vilkår for anlæg", "Lugt" ophæves:

"Såfremt der i godkendelsesperioden udvikles andre kvalitetssikrede metoder til at måle lugt end den olfaktometriske analyse kan tilsynsmyndigheden forlange en lugtmåling gennemført, hvis det af tilsynsmyndigheden vurderes, at de teoretiske lugtberegninger ikke overholdes."

Følgende vilkår fra miljøgodkendelsen under afsnittet "Vilkår for udspretningsarealer" ophæves:

"På matrikel 22 F, 23 d og 24 Busemarke By, Magleby skal al udspretning af gylle ske ved nedfældning. Ved nedfældning i vintersæd eller andre etablerede afgrøder må kun en meget lille del af husdyrgødningen efterlades på jordoverfladen.

Der skal løbende udtages jordbundsanalyser med henblik på at følge fosfortallenes udvikling. Analyserne må maksimalt være 5 år gamle. Desuden skal de være baseret på et repræsentativt udsnit af de ejede og forpagtede udbringingsarealer (angivelse af prøvefrekvens). Jordbundsanalyser skal opbevares i mindst 5 år og forevises kommunen ved tilsyn".

Afgørelsen er truffet af formanden på nævnets vegne, jf. § 9 i lov om Natur- og Miljøklagenævnet².

Natur- og Miljøklagenævnets afgørelse er endelig og kan ikke indbringes for anden administrativ myndighed, jf. § 17, stk. 1, i lov om Natur- og Miljøklagenævnet. Eventuel retssag til prøvelse af afgørelsen skal være anlagt inden 6 måneder, jf. husdyrbruglovens § 90.

---

² Lov nr. 483 af 11. maj 2010 om Natur- og Miljøklagenævnet med senere ændringer.

Klagen til Natur- og Miljøklagenævnet

Vordingborg Kommune har den 13. november 2008 truffet afgørelse efter husdyrbruglovens § 12 om miljøgodkendelse af husdyrbruget på ejendommen Risbækvej 5, 4791 Borre. Den 24. marts 2009 har Vordingborg Kommune truffet afgørelse om tillæg til miljøgodkendelsen efter lovens § 12, stk. 3.

Afgørelsen af 13. november 2008

Afgørelsen af 13. november 2008 er den 12. december 2008 påklaget til Vordingborg Kommune af Danmarks Naturfredningsforening (DN). Afgørelsen er tillige påklaget af Jørgen Munck Rasmussen den 17. december 2008, Danmarks Sportsfiskerforbund (DS) den 19. december 2008, Gefion Miljørådgivning på vegne af ansøger den 19. december 2008 med uddybning heraf den 12. januar 2009, Dansk Entomologisk Forening - EFU (DEF) og Det økologiske Råd (DØR) den 22. december 2008, Dan Allan Thygesen og Østmøn Naturforening (ØN) den 23. december 2008 samt Rita Mossmann den 24. december 2008.

Vordingborg Kommune har videresendt klagerne til behandling hos Miljøklagenævnet. Sagen er pr. 1. januar 2011 overført til Natur- og Miljøklagenævnet, som færdigbehandler sagen efter de hidtil gældende regler.³

Danmarks Naturfredningsforening (DN) har klaget over nitrat- og fosforudvaskning til Natura 2000-områder, ammoniakdeposition på Natura 2000-områder, § 3- og § 7-natur, bilag IV-arternes påvirkning samt, at kommunens vurderinger herom er foretaget på forkert grundlag.

Derudover ønsker DN, at der bør stilles krav til yderligere reduktion af gylleudbringningens omfang samt om CO₂-regnskab og -reduktion, der oprettes 10 meter bræmmer uden opdyrkning / gødskning langs Risbæk, Møllebæk, Nyhåndsbæk inkl. tilløb samt for de rørlagte strækninger en afskæring ved bræmmens agervendte kant af alle dræn, der leder ud til vandløbene, at de dyrkede arealer skal pløjes, harves m.v. på langs (langs højdekurverne) med vandløb i en 50 meter-zone fra 10 meter-bræmmerne, at der indsættes effektiv filtrering i afkastene fra staldbygningen og etablering af et anlæg til gylleseparering og bioforgasning, at der etableres sikring mod gylleudslip fra beholdere ved jordvold, løbende dokumentation af 0-udledning af næringsstoffer fra produktionen, at der ikke udspredes gylle i weekenderne og på helligdage. Endelig anfører DN, at klagen skal have opsættende virkning.

Jørgen Munck Rasmussen har klaget over nitratudvaskning til Natura 2000-områder, ammoniakdeposition på Natura 2000-områder, påvirkning af bilag IV-arter, gener fra støj, lugt, transport, samt manglende dyrevelfærd, og at nye bygninger er opført inden godkendelsen forelå.

Derudover ønsker Jørgen Munck Rasmussen, at der bør stilles krav om jordbundsanalyser og yderligere reduktion af gylleudbringning, at der etableres gyllesepareringsanlæg og biogasanlæg, at antallet af dyreenheder nedsættes, at afgangsluft fra staldens ventilation skal renses, at der afsættes midler til naboer, som får en lavere livskvalitet og hvis ejendomme falder i værdi, at planerne forelægges EU, at landmanden skal kompensere udgifter, som naboerne måtte have i forbindelse med udbringningen (f.eks. vask af tøj, ophold andre steder), en beskrivelse af, hvad naboerne skal gøre, hvis de har svært ved at leve med de forøgede lugtgener, herunder også vurdering af, hvilke økonomiske konsekvenser der måtte være for naboerne (f.eks. salgsværdi), løbende dokumentation for, at

---

³ Jf. § 28, stk. 4, i lov nr. 484 af 11. maj 2010 om ændring af lov om naturbeskyttelse, lov om miljøbeskyttelse og forskellige andre love og § 3, stk. 2, i lov nr. 1608 af 22. december 2010 om ændring af lov om Natur- og Miljøklagenævnet og lov om ændring af lov om naturbeskyttelse, lov om miljøbeskyttelse og forskellige andre love.

der ikke udledes næringsstoffer fra produktionen samt, at godkendelsen skal indeholde informationer om dyretryk. Tillige er der klaget over formuleringen af vilkår om staldinventar og drift, lugt og vilkår for udspretningsarealer, herunder gylleudbringningen, samt staldenes ventilation, da afgangsluften bør renses af hensyn til lugt og forurening.

Danmarks Sportsfiskerforbund (DS) har bl.a. anført, at det ikke fremgår af miljøgodkendelsen, hvorvidt der er tale om en nyetableret produktion eller en udvidelse af en eksisterende produktion. Miljøgodkendelsen er endvidere meddelt ulovligt i henhold til habitatdirektivets artikel 6, stk. 2 og 3. Endelig anfører DS, at BAT ikke er overholdt, da væsentlige og forholdsvis billige tiltag til nedbringelse af emissionen fra stalde ikke er fastsat som vilkår.

Gefion Miljørådgivning har på vegne af ansøger påklaget afgørelsen under henvisning til, at flere af de i ansøgningen stillede vilkår bør fjernes. Det drejer sig om vilkår om anvendelse af mørkebrunt eller sort tag, om lugtreducerende tiltag i godkendelsesperioden, om anvendelse af BAT samt vilkår for udspretningsarealer. Endvidere har Gefion Miljørådgivning anført, at nogle vilkår for udspretningsarealer bør ændres, da Vordingborg Kommune enten ikke har hjemmel til at stille vilkårene, eller ikke har fornøden dokumentation for nødvendigheden af vilkårene. Endelig anfører Gefion, at Vordingborg Kommune ikke har leveret entydig dokumentation på, at ammoniakdeposition fra gylle er årsagen til tilbagegangen for sommerfuglearten, Sortplettet Blåfugl.

Dansk Entomologisk Forening - EFU (DEF) gør i sin klage gældende, at miljøgodkendelsen er meddelt ulovligt i henhold til habitatdirektivets artikel 6, stk. 3, samt uoverensstemmende med EF-domstolens dom C-127/02 (Muslingedommen). Baggrundsbelastningen overskrider laveste tålegrænse for flere beskyttelseskrævende naturområder, alligevel vurderer Vordingborg Kommune, at udvidelsen ikke vil påvirke disse områder negativt til trods for, at udvidelsen maksimalt vil medføre en stigning på 0,122 kg N/ha. DEF vurderer på den baggrund, at kommunen burde have anvendt forsigtighedsprincippet i habitatdirektivet. Til støtte herfor henviser DEF til, at Sortplettet Blåfugl, der er omfattet af bilag IV, samt Timiankøllesværmer, der er omfattet af rødlisten, og dér vurderet som kritisk truet art, findes i de nærliggende Natura 2000-områder.

Det Økologiske Råd (DØR) har bl.a. klaget over BAT til stald, samt anmodet Natur- og Miljøklagenævnet om at stille vilkår om, at de lovpligtige efterafgrøder på nitratklasse 3-arealer ikke må erstattes af vinterafgrøder. Endelig har DØR anført, at der den 12. marts 2008 var registreret flere dyr på bedriften, end der var stipladser.

Dan Allan Thygesen har i sin klage bl.a. anført, at der ved støbningen af gylletankenes fundament blev brugt nedrivningsbrokker fra staldanlæg. Ved udregning af det samlede dyretryk på arealerne, er der kun udregnet dyretryk over 3 år, og ikke over 8 år, som landbrugsloven foreskriver. I godkendelsen betegnes grisebesætningen som en udvidelse og ikke en nyetablering. Der er ikke taget hensyn til den nedgravede bæk, der løber ca. 4 meter fra den nordlige langside af svinestalden, og landmanden overholder i øvrigt ikke afstandskravene til vandløb på andre af sine gårde. Vilkåret om transportruten overholdes ikke, hvorfor vilkåret må omformuleres, så dette blevet mere præcist. Endvidere klager Dan Allan Thygesen over Vordingborg Kommunes sagsbehandling i forbindelse med en tidligere ansøgning på Risbækvej 5, at kommunen ikke har indført nogen restriktioner over for landmanden som følge af den ulovlige svineproduktion på ejendommen og endelig er Dan Allan Thygesen blevet påført udgifter til vedligeholdelse af vejnettet.

Østmøn Naturforening (ØN) har klaget over nitrat- og fosforudvaskning til Natura 2000-områder, at bilag IV-arterne påvirkes, at afstandskravet efter husdyrbruglovens § 8, stk. 1, nr. 3 ikke er over-

holdt, at BAT samt kravet om 15 procents reduktion ikke er overholdt, at påvirkningen af ammoniak af habitaterne er beregnet på forkert grundlag, at den ansøgte svineproduktion er en ny etablering og kommunen bør behandle ansøgning som en nyetablering, at der er fejl i ansøgningen, samt at VVM-direktivets artikel 6 a er overtrådt, at kommunens godkendelsesprocedure for lovliggørelsen ikke afventede politiets afgørelse om straffeudmåling jf. husdyrbruglovens § 91. Endelig anfører ØN, at klagen skal have opsættende virkning.

Rita Mossmann har klaget over lugtgener samt trange kår for bedriftens svin.

Afgørelsen af 24. marts 2009 om tillæg til miljøgodkendelsen

Afgørelsen af 24. marts 2009 om tillæg til miljøgodkendelsen er den 4. maj 2009 påklaget til Miljøklagenævnet af Dan Allan Thygesen samt af Østmøn Naturforening (ØN) den 5. maj 2009. Sagen er pr. 1. januar 2011 overført til Natur- og Miljøklagenævnet, som færdigbehandler sagen efter de hidtil gældende regler.⁴

Dan Allan Thygesen har i sin klage anført, at der skal gives en samlet miljøgodkendelse af de forskellige CVR-nr., da tillægget angiver, at der er et samarbejde mellem de forskellige ejendomme (CVR-nr.), som landmanden ejer, at der ikke er partshørt eller har været mulighed for at klage i forbindelse med indgåede gylleaftaler, samt at det ændrede vilkår vil medføre øgede trafik på et vejstykke, der er privatiseret, hvilket i sidste ende vil medføre en øget økonomisk udgift til vedligeholdelse af vejstykket.

Østmøn Naturforening (ØN) har i det væsentligste anført, at der er inddraget forkert og ulovlige hensyn ved den skønsmæssige afgørelse, at lovregler ikke er overholdt, samt at ligebehandlingsprincippet er blevet tilsidesat.

Anmodningerne om opsættende virkning

Nævnet skal beklage, at der endnu ikke er taget stilling til anmodningerne om opsættende virkning. Det bemærkes dog, at nævnet ikke ville have givet medhold i anmodningerne om opsættende virkning, selv hvis nævnet havde taget stilling på et tidligere tidspunkt, jf. bemærkningerne herom i afsnittet "Natur- og Miljøklagenævnets bemærkninger og afgørelse".

Sagens oplysninger

Der er den 12. november 2008 søgt om miljøgodkendelse til udvidelse af husdyrbruget fra 9.500 slagtesvin, svarende til i alt 271,4 dyreenheder (DE), til 13.000 slagtesvin, svarende til i alt 371,4 DE. Det bemærkes i den forbindelse, at alle ansøgningens udregninger er foretaget uden eksisterende produktion, svarende til en nyetablering. Ansøgningen er altså af ansøger såvel som kommunen behandlet som en etablering og ikke en udvidelse, se nærmere herom under afsnittet " Natur- og Miljøklagenævnets bemærkninger og afgørelse".

Bedriften råder over i alt 145,10 ha ejede og forpagtede arealer til udbringning af husdyrgødning fra ejendommen. Hertil kommer 124,3 ha aftalearealer.

---

⁴ Jf. § 28, stk. 4, i lov nr. 484 af 11. maj 2010 om ændring af lov om naturbeskyttelse, lov om miljøbeskyttelse og forskellige andre love og § 3, stk. 2, i lov nr. 1608 af 22. december 2010 om ændring af lov om Natur- og Miljøklagenævnet og lov om ændring af lov om naturbeskyttelse, lov om miljøbeskyttelse og forskellige andre love.

Bedriften og tilhørende anlæg

Allan Jensen, der ejer Risbækvej 5, er tillige ejer af ejendommene Søndre Landevej 62 og Klintevej 300-301. Søndre Landevej 62 og Klintevej 300-301 har fælles CVR-nummer, mens Risbækvej 5 har sit eget.

Der er en afstand på 2.532 meter fra Klintevej 300-301 til Risbækvej 5, og 1.457 meter fra Søndre Landevej 62 til Risbækvej 5. Der er aftale om, at al markdriften sker fra ejendommen på Klintevej 300-301, derudover er det aftalt, at Klintevej 300-301 leverer 200 m³ gylle til opbevaring på ejendommen Risbækvej 5. Halmen opbevares på Søndre Landevej 62, hvorfor der derfra vil være transporter med halm til de to andre ejendomme.

Udvaskning af kvælstof og fosfor til Natura 2000-vandområder

Natur- og Miljøklagenævnet kan konstatere, at hovedparten af udbringningsarealerne afvander til det internationale naturbeskyttelsesområde nr. 183, Busemarke Mose og Råby Sø, der således modtager udvaskede næringsstoffer fra arealerne. Afvandingen sker via delopland Østersøen, som udgør en del af hovedvandopland 2.6 Østersøen.

Af Vordingborg Kommunes afgørelse fremgår bl.a. følgende om udvaskning af kvælstof fra udbringningsarealerne til Busemarke Mose og Råby Sø:

"Nitratpåvirkning af NATURA 2000 områder:

Landbrugsarealer som afvander til NATURA 2000 områder eller andre kvælstoffølsomme områder er omfattet af fastsatte krav til kvælstofreduktion. Der opereres med 3 nitratklasser. Nitratklasse 1, 2 og 3. Jo højere nitratklasse jo mindre må husdyrtrykket være på markerne.

Ved den ansøgte produktion er dele af såvel de ejede som de forpagtede arealer er beliggende i nitratklasse 1 (mindre kvælstof sårbare arealer). Det betyder, at trykket på udspretningsarealerne kun må være 85 % af de generelle harmonikrav. Der må altså kun udsprede husdyrgødning for 1,2 DE pr ha mod det generelle krav på max 1,4 DE. For nitratklasse 2 og 3 gælder, at husdyrgødningstrykket maksimalt må være henholdsvis 65 % og 50 %. Kravet om skærpet harmonikrav kan fraviges, hvis der i værksættes virkemidler som reducere nitratudvaskningen i samme omfang som de skærpede harmonikrav.

Vordingborg Kommune har for at beskytte området Busemarke Mose opgraderet nitratklasse 1 til nitratklasse 3.

Ejeren af Risbækvej 5 vil imødekomme det skærpede harmonikrav ved at der etableres 7,1 % mere med efterafgrøder ud over den til enhver tid lovbestemte krav om efterafgrøder.

(...)

Busemarke Mose og Råby Sø:

Råby Sø

Udspretningsarealerne der anvendes i forbindelse med produktionen på Risbækvej 5 afvander ikke til Råby Sø. Søen vurderes derfor ikke at blive påvirket af den ansøgte landbrugsproduktion.

Busemarke Mose

Busemarke Mose modtager vand fra såvel Risbæk som Møllebæk. Der er i oplandet til vandløbene flere udspretningsarealer, som skal anvendes i forbindelse med produktionen på Risbækvej 5.

Se bilag om besigtigelse og vurdering af Busemarke Mose.

Det vurderes at det hidtidige og ansøgte husdyrtryk på oplandsarealerne vil være nogenlunde det samme.

Flere naturtyper i Busemarke Mose vurderes til at være mere sårbare end det er vurderet i det af DMU oprindelige fastsatte beskyttelsesniveau.

Det gælder at Busemarke Sø skal vurderes som en meget sårbar naturtype der både skal beskyttes som en kransnålalgesø og strandsø.

Naturtypen Hvas Avneknippe mose udsættes for periodiske tilledninger af vand med nitratkoncentrationer der kan medvirke til at bevaringsstatus ikke er gunstig. Naturtypen vurderes til at skulle beskyttes som en naturtype der er meget sårbar overfor nitrat.

Samlet set betyder det, at der i indvindingsoplandene må udsprede husdyrgødning fra 294,94 DE på det samlede udbringningsareal. Dette kan opnås ved øget udbringningsareal eller øget andel af efterafgrøder. Ansøger har valgt at øge andelen med efterafgrøder til 7,1 pct."

BAT

Eksisterende staldanlæg er blevet fjernet, for at gøre plads til nye anlæg. Der er derfor ikke længere nogen eksisterende anlæg tilbage på ejendommen.

I forbindelse med etableringen af dyreholdet har ansøger ønsket at opføre en stald på 3.799 m². Stalden er i ansøgningen angivet til at være med 50 % fast gulv og 50 % spaltegulv.

I forbindelse med projektet har ansøger valgt et staldsystem med delvist spaltegulv med 1/3 fast gulv, 1/3 drænet præfabrikeret gulv og 1/3 spaltegulv. Efter nedlægning af elementer til drænet gulv er der støbt en fast betonplade over mere end 50 % af disse elementer så det svarer til fast gulv.

Hertil opføres foderlade og kontor på 303 m², 2 gyllebeholdere på hver 2.500 m³ med fastoverdækning samt en 10 meter høj gærflødetank.

Af miljøgodkendelsen fremgår bl.a. følgende om BAT:

"Der er beskrevet flere BAT-staldsystemer. Derudover er referencedokumentet for bedste tilgængelige teknikker der vedrører intensiv fjerkræ- og svineproduktion (BREF), samt www.husdyrgodkendelse.dk's beregninger.

I BREF står der, at følgende staldsystemer er BAT:

et fuldspaltet gulv med et vakuumsystem til hyppig fjernelse af gylle,

et delvist spaltet gulv med reducerede gødningskanaler med hældende vægge og et vakuumsystem,

eller

et delvist spaltet gulv med et centralkonvekst fast gulv eller et hældende fast gulv foran stien, en gødningsrende med hældende sidevægge og en hældende gødningsbeholder

Ifølge Dansk Svineproduktion er de 2 sidstnævnte staldtyper hollandske typer, som ikke har fundet udbredelse herhjemme.

Endvidere findes der 3 BAT-byggeblade, hvoraf 2 også har godkendt ny teknologi med:

Delvist spaltegulv ved 1/3 spaltegulvsareal

Delvist spaltegulv med skraber og køling af kanalbund

Luftvasker med syre, rensning af 60 procent afgangsluft

Byggebladene er ikke opdaterede og afventer et af Miljøstyrelsen igangsat udredningsarbejde.

Det valgte staldsystem opfylder lovgivningens krav til 15 % reduktion af ammoniakfordampning fra stald og lager for ansøgninger i 2007.

Køling af kanalbund og luftvaskeren med syre er så dyre at etablere, at det vurderes at være uden rimelig proportion med det resultat der kan opnås i forhold til omgivelserne. Desuden må det vurderes, at der ikke umiddelbart er problemer med ammoniakdepositionen i området, idet der er mere end 1,5 km til nærmeste internationale naturbeskyttelsesområde på land (Busemarke mose).

Inden 1 år efter miljøgodkendelsen er givet, skal ejendommen gennemgås af en energikonsulent og en fodringskonsulent med henblik på at gennemgå staldene for at sikre at der ikke er et energispild og sikre at fodringsstrategien er optimal. Desuden skal ny veldokumenteret teknologi på området løbende implementeres hvis effekt og økonomi efter kommunens opfattelse opfylder proportionalitetsprincippet.

På denne baggrund vurderes derfor at kravene til BAT-teknologi i staldanlægget er opfyldt."

Der er bl.a. opsat følgende vilkår om BAT i miljøgodkendelsen:

"Nye teknikker, der på kan nedbringe evt. gener fra stald og gødningsopbevaringsanlæg væsentligt skal implementeres på Risbækvej 5 indenfor en periode på 1 år efter teknikken er tilgængelig og effekten påvist. I tvivlstilfælde er det Vordingborg Kommune der vurderer, hvorvidt en teknik skal implementeres. Dog under anvendelse af proportionalitetsprincippet.

Ved substitution af råvarer og hjælpestoffer skal virksomheden dokumentere, at substitutionen sker til mindre miljøbelastende råvarer og hjælpestoffer.

Ejendommen Risbækvej 5 skal senest 1 år efter miljøgodkendelse er givet, gennemgås af en energikonsulent og en svinefodringskonsulent. Dette med henblik på at konstatere om ejendommen lever op til miljøgodkendelsens vilkår for BAT samt om der kan foretages yderligere forbedringer. Rapporterne skal opbevares i mindst 5 år og forevises på tilsynsmyndighedens forlangende."

Første og sidstnævnte vilkår er påklaget af ansøger, se afsnittet "Klagen til Natur- og Miljøklagenævnet", "Anvendelse af BAT i det ansøgte projekt".

Landskabelige forhold

Som nævnt ovenfor er der opført en ny svinestald på ejendommen. Den nye stald er opført ved dalen ved Borre, på den nedre del af den østlige højderyg. Der er i kommunens afgørelse fastsat følgende vilkår vedrørende indretning af stalden:

"Svinestaldens tag skal være mørkebrunt eller sort for ikke at skæmme landskabet."

Vilkåret er påklaget af ansøger med påstand om, at vilkåret bør fjernes. Vordingborg Kommune har begrundet vilkåret som følger:

"Drift og indretning

En hensigtsmæssig placering og udformning af et byggeri/anlæg er afgørende for såvel erhvervet som for omgivelserne.

Risbækvej 5, 4791 Borre er i henhold til regionplan for 2005-2017 beliggende i et område, som er udpeget til jordbrugs- og beskyttelsesområde.

I forhold til Magleby Kirke er anlægget placeret i " kirkeomgivelser, fjernvirkning". Magleby Kirke ligger højere i landskabet end byggeriet og dermed begrænses udsynet fra kirken ikke væsentligt.

Nærmeste fortidsminde er en langdysse placeret ca. 1000 m mod SSV nær Søndre Landevej (se kortbilag).

Driftsbygningerne er opført i dalen ved Borre med højderygge på begge sider af denne. Placeringen gør, at staldens tag vil fremstå som en stor sammenhængende flade, der kan ses fra højderyggen på begge sider af dalen.

For at mindske genen ved den store tagflade i det meget kuperede, åbne og smukke landskab er der stillet vilkår om, at tagfladen skal være mørkbrun eller sort. Et lyst tag vil lyse op og fremhæve tagfladen op imod det omkringliggende landskab."

Ammoniakdeposition på Natura 2000-natur, Bilag 4 arters levesteder og anden beskyttet natur

Omkring 1.400 meter fra anlægget ligger Natura 2000-område nr. 183: Busemarke Mose og Råby Sø. Af udkastet til naturplan⁵ side 8 fremgår følgende om risikoen for eutrofiering af naturtyperne på grund af tilførsel af næringsstoffer fra luften:

"Næringsstofbelastning

Belastning med kvælstof fra luften er over laveste tålegrænse for flere naturtyper, bl.a. klitnaturtyperne, kransnållalge-sø og elle- og askeskov. Næringsstofbelastning af Busemarke Mose sker endvidere fra spredt bebyggelse og landbrug via Møllebækken og Risbækken, hvis indhold af nitrat overskrider de vejledende tålegrænser for naturtyperne rigkær og avneknippemose. Møllebækkens næringsstoftransport er tillige en trussel for naturtilstanden i Busemarke Sø, der foreløbig opfattes som en blanding af naturtyperne lagune og kransnållalge-sø. Evt. genoptagelse af dyrkning af skrånende arealer omkring mosen vil medføre risiko for, at overfladisk afstrømning giver øget næringspåvirkning af rigkærspartierne."

Omkring 2.000 meter fra anlægget ligger Natura 2000-område nr. 171: Klinteskoven og Klinteskov kalkgrund. Af udkastet til naturplan⁶ side 9-10 fremgår følgende om risikoen for eutrofiering af naturtyperne på grund af tilførsel af næringsstoffer fra luften:

⁵ http://www2.blst.dk/download/nyk/plannotater/183_Busemarke.pdf

⁶ http://www2.blst.dk/download/nyk/plannotater/171_Klinteskoven.pdf

"Næringsstofbelastning af marine områder og søer er en trussel. På de marine rev overvokses naturlige rødalgesamfund af trådalger. I mange søer er der stadig for stor tilførsel af næringsalte fra oplandet og/eller frigivelse af ophobet fosfor fra søbunden. På landjorden kan der være tale om randvirkning fra naboarealer i landbrugsmæssig drift eller ophobet næring fra tidligere driftspraksis. Belastningen påvirker generelt naturtypernes flora og fauna negativt. Luftbåren deposition af kvælstof overskrider laveste tålegrænse for alle arealer i området med surt overdrev, hængesæk, kransnålalgesø og skovnaturtyper. I skov er kvælstofafsætningen endnu større end generelt, på grund af skovens ru overflade, og dermed en forstærket trussel. Det gennemsnitlige kvælstofnedfald på kommuneniveau i området er 13 kg N/ha/år. Laveste tålegrænse for de nævnte naturtyper er 10 kg N/ha/år. Denne trussel behandles udføreligt i Tillæg til basisanalysen, afsnit 4.1."

Baggrundsbelastningen fra luftbåret kvælstof i Vordingborg Kommune er 11,9 kg N/ha/år. I Natura 2000-område nr. 183: Busemarke Mose og Råby Sø ligger tålegrænsen for rigkær og avneknippemose mellem 15-25 kg N/ha/år, mens tålegrænsen for elle- og askeskov ligger mellem 10-20 N/ha/år.

Afstanden fra anlægget til Natura 2000-området nr. 183 er ca. 1.400 m, og det fremgår af miljøgodkendelsen, at den totale højeste ammoniakdeposition fra anlægget på området er 0,034 kg N/år.

Vordingborg Kommune har den 9. april 2008 besigtiget arealerne og har anført følgende herom:

"Avneknippemosen og Rigkær

På baggrund af de svingende tidsmæssige vandstandsforhold og derved tilførsel af nitrat vurderes det, at nitratklasse 1 ikke vil være et tilstrækkeligt beskyttelsesniveau.

Baggrunden er at naturtypen avneknippemose, særligt prioriteret i henhold til habitatdirektivet, og rigkær er meget sårbar over for nitrat i for høje koncentrationer over længere tid. Dette kan være med til at fastholde naturtyperne i en ugunstig bevaringsstatus. Beskyttelses skal for oplandet (Risbæk) sættes fra nitratklasse 1 til 3. En ændring af nitratklasserne vurderes til at ville kunne medvirke til en tilstrækkelig beskyttelse af naturtyperne og sikring af en gunstig bevaringsstatus."

I Klinteskoven og Klinteskov kalkgrund ligger tålegrænsen for Bøgeskove på muldbund og på kalkbund mellem 10-20 kg N/ha/år. Afstanden fra anlægget til området ligger fra omkring 2.000 meter til 6.000 meter fra stalden. det fremgår af miljøgodkendelsen, at den totale ammoniakdeposition fra anlægget på området er 0,112 kg N/år.

Vordingborg Kommune har anført følgende om naturtyperne i Klinteskoven og Klinteskov kalkgrund:

"Klinteskoven og Klinteskov kalkgrund (naturtype 9130 og 9150) starter ca. 2.000 m fra stalden. Største afstand fra stalden er 6.000 m. Desuden ligger arealerne højere end stalden, hvorfor ammoniakpåvirkning yderligere svækkes.

(...)

Da tålegrænserne for naturtyperne 6210, 6230 og den anførte lokale tålegrænse for Klinteskoven ikke overskrides af den samlede kvælstofdeposition (baggrundsbelastning + belastning fra Risbækvej 5) mener Vordingborg Kommune ikke at der er belæg for, at svineproduktionen på Risbækvej 5 påvirker habitatområde nr. 150."

Det fremgår af miljøgodkendelsen, at der i Høvblege, der i naturtypen overdrev og krat på mere eller mindre kalkholdig bund (6210), beliggende ca. 3 kilometer sydøst for anlægget, er registreret forekomster af sortplettet blåfugl. Ingen af husdyrbrugets ejede eller forpagtede arealer grænser op til Høvblege. Den korteste afstand fra arealerne er ca. 1,8 km. Baggrundsbelastningen for Vordingborg Kommune er på 11,9 kg N/ha/år,⁷ og tålegrænsen for Høvblege er 15-25 kg N/ha/år. Vordingborg Kommune har beregnet, at Høvblege vil få en merbelastning på 0,044 kg N/ha/år som følge af ammoniakfordampningen fra anlægget.

Kommunen har vurderet, at det ansøgte ikke vil forringe levevilkårene for sortplettet blåfugl. Kommunen har begrundet dette med følgende:

⁷ Kilde:

http://www2.dmu.dk/1_viden/2_Miljoetilstand/3_luft/4_spredningsmodeller/5_Depositionsberegninger/depositiontables.asp?period=2009&water=kommuner&Select=Vis+tabel

"Der er registreret en ynglende population af sortpletlet blåfugl på Høvblege. Arten har i en årrække været i fremgang, men siden 2006 har der jf Skov- og Naturstyrelsen været en tilbagegang for arten. Skov- og Naturstyrelsen mener tilbagegangen skyldes tilbagegang i antallet af værtsplanten timian mens Miljøcentret mener tilbagegangen hænger sammen med et faldende antal værtsmyre. Der har været ansøgt om at anvende udspretningsarealer (i alt 16,33 ha) i umiddelbar nærhed af området, hvor sommerfuglen lever men arealerne er udtaget af godkendelse da baggrunden for tilbagegang er uklar og man ønsker at anvende forsigtighedsprincippet.

Dermed er der ikke udspretningsarealer i nærheden af Høvblege som kan påvirke området negativt med ammoniak."

Der klaget er over kommunens vurdering af § 7-natur, overdrevet Højbjerg, der ikke er Natura 2000-natur. Nævnet forstår det anførte som en klage over vurderingen efter naturbeskyttelseslovens § 3, da Højbjerg ikke er omfattet af husdyrbruglovens § 7, allerede fordi Højbjerg ligger uden for bufferzone II, jf. husdyrbruglovens § 25, stk. 1, jf. § 7, stk. 1.

Natur- og Miljøklagenævnet har fundet, at der ikke ligger nogen naturområder beskyttet efter naturbeskyttelseslovens § 3 inden for 1000 meter fra anlægget, der merbelastes af kvælstof som følge af udvidelsen med mere end 1 kg N/ha/år.

Lugt

Det fremgår af det elektroniske ansøgningsskema, at geneafstanden er beregnet på baggrund af den nye lugtvejledning, og at den korrigerede geneafstand for anlægget, jf. mere herom nedenfor i afsnittet "Natur- og Miljøklagenævnets bemærkninger om retsgrundlaget", er beregnet som følger:

Kategori	Afstand
I. Eksisterende eller, ifølge kommuneplanens rammedel, fremtidigt byzone- eller sommerhusområde	Ikke udregnet, da ukorrigeret geneafstand er overholdt.
II. Samlet bebyggelse i landzone ifølge definitionen fastsat i bekendtgørelse om erhvervsmæssigt dyrehold, husdyrgødning og ensilage eller område i landzone, der i lokalplan er udlagt til boligformål, blandet bolig og erhverv eller til offentlige formål med henblik på beboelse, institutioner, rekreative formål og lignende.	458,91 meter
III. Etablering, udvidelse eller ændring ved enkeltboliger	Ikke udregnet, da ukorrigeret geneafstand er overholdt.

Der ligger en ejendom i samlet bebyggelse i Magleby i en vægtet gennemsnitsafstand fra anlægget, som er kortere end den udregnede geneafstand.

Af Vordingborg Kommunes miljøgodkendelse fremgår følgende om vurderingen af lugtgener:

"Det vurderes, at bedriften ikke vil medføre væsentlige lugtgener for omgivelserne. Geneafstanden til nabobeboelse og bymæssig bebyggelse er overholdt. Jf. ansøgningen er geneafstanden ikke overholdt for en enkelt ejendom i samlet bebyggelse i Magleby. Den overskrides med 20 m.

Der er derfor sket en tilpasning, så ventilationsafkastene er reduceret til 2 stk. pr sektion med større lufthastighed. Desuden er afkastene forhøjet med 1 m mere over tag end standarden. Der er udarbejdet en OMLberegning efter ændringerne i afkastene som viser at tiltagene betyder, at grænsen for lugt ikke vil blive overskredet i Magleby. Lugtpåvirkningen er 434 m fra anlægget beregnet til 5 OU_E/s og grænseværdien er 7 OU_E/s (se bilag for OML beregning). Grænseværdien for lugt vil med tilpasningen ikke overskrides ved nærmeste beboelse i Magleby.

Vordingborg Kommune vurderer på baggrund af ovenstående, at svineproduktionen kan ske uden væsentlige lugtgener for omgivelserne, da geneafstandene og dermed tålegrænserne er overholdt."

Som det fremgår af det ovenfor citerede, er der udarbejdet en konkret OML-spredningsberegning. OML-beregningen viser, at genekriterierne er overholdt i forhold til både enkeltliggende boliger, samlet bebyggelse og byzone.

Kommunen har stillet følgende vilkår i godkendelsen til begrænsning af lugtgener:

"Der skal til stadighed tilstræbes en god staldhygiejne. Stierne skal holdes tørre og stalde samt fordringsanlæg skal holdes rene.

(...)

Sammensætningen af svin på stald må på intet tidspunkt medføre større lugtmission end 66.924 OU/s pr sektion, hvor lugtmissionen beregnes som 300 OU/s per 1000 kg.

(...)

Ventilation

Ventilationsanlægget skal udføres, således at der ikke opstår væsentlige lugt- eller støvgener for omkringboende.

Ved etablering af nyt ventilationsanlæg skal det dokumenteres, at max grænserne for OUE/s kan overholdes i nærmeste samlede bebyggelse.

Ventilationsanlægget skal rengøres jævnlige.

Defekte og støjende ventilatorer skal straks udskiftes/reparerer. Ventilationsanlægget skal mindst 1 gang årligt efterses af et ventilationsfirma.

(...)

Lugt

Såfremt der efter Vordingborg Kommunes vurdering fremkommer væsentlig større lugtgener end forventet ifølge grundlaget for miljøvurderingen, kan kommunen meddele påbud om, at der skal gennemføres afhjælpende foranstaltninger.

Såfremt der i godkendelses perioden udvikles andre kvalitetssikrede metoder til at måle lugt end den olfaktometriske analyse kan tilsynsmyndigheden forlange en lugtmåling gennemført, hvis det af tilsynsmyndigheden vurderes, at de teoretiske lugtberegninger ikke overholdes."

Det 3. og 4. vilkår under "Ventilation" er påklaget af Dan Allan Thygesen grundet kraftig lugt. Det 1. vilkår under "Lugt" er påklaget af Jørgen Munck Rasmussen, der mener, at vilkåret bør omformuleres. Det sidste vilkår under "Lugt" er påklaget af ansøger, der vil have vilkåret fjernet fra godkendelsen.

Transport- og trafikgener

Det fremgår bl.a. af ansøgningen til miljøgodkendelsen, at der i nudrift foretages 506 transportere, mens der i ansøgt drift vil blive foretaget 600 transportere. Følgende fremgår af miljøgodkendelsen vedrørende til- og frakørselsforhold til ejendommen:

"Vilkåret om at transport fortrinsvis skal ske på hverdage mellem 07.00-18.00 er stillet af hensyn til de omkringboende, da der er tale om en forholdsvis lille tilkørselsvej. Der kan dog forekomme afhentninger af grise til slagteriet uden for tidsrummet. Vi vurderer, at hovedparten af trafikken til og fra ejendommen med en god planlægning kan foregå i dagtimerne.

Vilkåret om at tung skal køre via Klintevej og videre ad Risbækvej er stillet ud fra, at det er den korteste strækning. Desuden er der på dette stykke af Risbækvej ingen sving og kun en enkelte nabo vil kunne blive direkte generet af trafikken.

Vi vurderer, at det vil være u hensigtsmæssigt at stille vilkår om en bestemt tilkørselsvej i forbindelse med udbringning af gylle, da det af hensyn til lugt mv. vil være mest hensigtsmæssigt, at vælge den vej der ligger bedst i forhold til udspretningsarealerne."

Vordingborg Kommune har efter ansøgning fra Gefion på vegne af ansøger ved tillægget til miljøgodkendelsen ændret et vilkår for at begrænse generne fra transport og trafik til følgende:

"Ekstern transport med tunge lastvogne skal foregå fra Klintevej og videre via Risbækvej. Øvrig transport der er internt mellem de ejendomme, herunder marker der indgår i driftssamarbejde med Risbækvej 5 er undtaget fra denne bestemmelse."

Vordingborg Kommune imødekom ansøgningen om ændringen ved afgørelsen om tillæg til miljøgodkendelsen på baggrund af følgende vurdering:

"Vordingborg Kommune vurderer, at vi har formuleret vilkåret upræcist. Hensigten med vilkåret er at skåne flest mulige naboer for tung trafik (eksterne transportere). Det har aldrig været hensigten, at vilkåret skulle omfatte ansøgers egen trafik til markerbejdet eller transportere mellem de ejendomme, som indgår i et driftmæssigt fællesskab.

Vilkåret får i sin nuværende udformning den uheldige konsekvens, at når ansøger skal transportere andet end gylle mellem sine marker/ejendomme skal der enten køres gennem landsbyerne Busemarke og Magleby. Alternativt kan ansøger køre en anden vej rundt, hvorved der køres gennem Nyborre (byzone).

Begge strækninger er præget af meget trafik og er desuden betragteligt længere end hvis der køres direkte mellem de 2 ejendomme på strækningen Bøgebjergvej /Risbækvej. Ændres vilkåret så den interne kørsel kan ske af den meget lidt trafikerede strækning Bøgebjergvej /Risbækvej køres der kun forbi 5 ejendomme hvoraf de 3 ejendomme ligger tilbagetrukket fra vejen. Støj mv. fra kørsel med traktorer og markredskaber vil altså genere ganske få."

Støj

Den korteste afstand mellem husdyrbrugets staldanlæg og nærmeste nabo er 230 m. Der er 509 m fra staldanlægget til Jørgen Munck Rasmussens ejendom. Af miljøgodkendelsen fremgår, at Vordingborg Kommune har stillet følgende vilkår om støj:

"Støjkluder

Virksomhedens bidrag til støjbelastning i omgivelserne må ikke overstige følgende værdier, målt ved nabobeboelser eller deres opholdsarealer:

Dag kl. 07-18 55 dB(A)

Aften kl. 18-22 45 dB(A)

Nat kl. 22-07 40 dB(A)

Virksomheden, skal for egen regning, dokumentere, at støjvilkårene overholdes, hvis Vordingborg Kommune finder det påkrævet. Dokumentation for overholdelse af støjkravene kan være i form af målinger i ejendommens omgivelser (under fuld drift) eller kildestyrkemålinger ved de enkelte støjkilder, kombineret med beregninger efter den fælles nordiske beregningsmodel for industristøj.

Defekte eller støjende anlæg, pumper, kompressorer, alarmer eller lign. skal straks udbedres eller udskiftes.

Tomgangskørsel må kun ske inde på virksomhedens areal, og kun når det af tekniske årsager er påkrævet.

Døre og porte til fodercentralen skal holdes lukket, når anlægget er i drift.

Bemærk: Almindelig markdrift er ikke omfattet af ovenstående begrænsninger."

Sikkerhedsbarriere

Nævnet har ved behandling af klagepunktet undersøgt terrænhældningen, hvoraf det fremgår, at der ikke er skrånende arealer i nærheden af gyllebeholderen. Det fremgår ved opslag på Danmarks Miljøportal, at der ikke findes søer eller vandløb med et areal større end 100 m² i en afstand af 100 m eller mindre fra gyllebeholderen.

Nye oplysninger under nævnsbehandlingen

Bemærkninger

Vordingborg Kommune er i forbindelse med sagens overgivelse til Miljøklagenævnet kommet med bemærkninger til klagerne over miljøgodkendelsen. Heri redegør kommunen kort for sagens historik samt kommenterer på nogle af klagepunkterne.

Vordingborg Kommune understreger, at alle beregningerne er foretaget som om, at husdyrbruget nyetableres og ikke udvides. De tidligere besætninger er kun inddraget ved spørgsmålet om ammoniakpåvirkningen. Der er ingen udspretningsarealer i umiddelbar nærhed af Høvblege, da de to marker tilknyttet Liselundvej 38 er udtaget af ansøgningen af hensyn til risici for ammoniakdeposition på Høvblege.

I forhold til DN's klage over miljøgodkendelse bemærker kommunen, at der er foretaget en opgørelse i efteråret 2008, der viser, at antallet af slagtesvin er faldet.

Vordingborg Kommune bemærker til ØN's klage, at der hverken ifølge kommunens naturafdeling eller af gamle kort eksisterer et rørlagt vandløb 4 meter fra den nordlige langside af svinestalden.

Kommunen har til DS's klagepunkt, om at kravene til BAT burde være stillet som vilkår, bemærket, at såfremt man benytter tiltag, som reducerer ammoniakfordampningen, vil ammoniakken i stedet opføres i gyllen. Af hensyn til påvirkningen med næringsstoffer til Busemarke Mose vurderede kommunen derfor, at et sådan vilkår ville være u hensigtsmæssigt.

Med hensyn til klagen fra Gefion på vegne af ansøger, bemærker kommunen, at baggrunden for at forlange et mørkt tag findes i den landskabelige vurdering. Endvidere medgiver kommunen, at formulering af vilkåret under "øvrige transport" er uheldigt formuleret. Nævnet gør i den sammenhæng opmærksom på, at dette vilkår efterfølgende er omformuleret i tillægget til miljøgodkendelsen.

Dan Allan Thygesen har i mail af 26. maj 2009 fremsendt sine yderligere bemærkninger til klagen over Vordingborg Kommunes miljøgodkendelse. Heri anføres, at bedriften sjældent beses, og at vilkåret om ventilation bør præciseres som følge af kraftige lugtgener. Endvidere klages over BAT, samt at ansøger ikke har overholdt miljøgodkendelsens krav til staldindretning. Endeligt gør klager opmærksom på, at der ikke er vilkår for hvor meget gylle, der må bringes ud.

ØN har i mail af 29. maj 2009 fremsendt supplerende bemærkninger til klagen, hvori foreningen gør opmærksom på, at Vordingborg Kommune har givet tilladelse til overførelse af 200 m³ gylle til ansøgers ejendom, hvor der er opført gylletank med en overkapacitet i forhold til den miljøgodkendte produktion, samt at der bør ske en samlet godkendelse af bedrifterne. Endvidere bemærker ØN, at der kan spredes gylle fra ansøgers produktion på arealer omfattende 16 ha nær habitatområdet Klinte skoven uden betingelser.

Vordingborg Kommune er den 14. maj 2009 i forbindelse med overgivelsen af klagerne over tillægget til Miljøklagenævnet kommet med sine bemærkninger til disse klager. Heri fremgår bl.a., at vilkåret om tvangsruten oprindeligt havde til hensigt at tvinge eksterne lastbiler til at køre ad den nærmeste og bedst egnede vej. Vil kåret omfattede ikke kørsel med udbringning af gylle fra ejendommen, da kommunen fandt dette u hensigtsmæssigt. Vil kåret blev ændret, så de interne transporter kan ske ad de mest hensigtsmæssige veje i forhold til driften og naboerne. Det er kommunens opfattelse, at vilkårsændringen kun får negativ betydning for ejeren af Riskærvej 2, samt at der ikke skulle være partshørt over gylleopbevaringsaftalen fra Klintevej til Risbækvej. Kommunen bemærker, at den af ØN foreslåede alternative tvangsrute både vil være længere, samt at landmand Allan Jensen ikke har vejret på 300 meter af markvejen, hvorfor den alternative tvangsrute ikke vil være mulig at bruge. Endvidere bemærker kommunen, at privatiseringen af Risbækvej ikke har noget at gøre med ændringen af vilkåret. Kommunens afgørelse om vejens privatisering er påklaget, og indtil Vejdirektoratets afgørelse foreligger, betragtes vejen som privat fælles vej, hvorfor det er borgerne, der har vejret til Risbækvej, der sammen må afgøre, hvordan vejen skal vedligeholdes, og hvorfor Vordingborg

Kommune ikke har hjemmel til at fastsætte begrænsninger for trafikken på vejen. Endelig gør kommunen opmærksom på, at Allan Jensen, ud over at eje Risbækvej, tillige ejer ejendommene Søndre Landevej 62 og Klintevej 300-301, der har et fælles CVR-nummer.

Nævnet har fra Vordingborg Kommune den 25. juni 2009 fået oplyst, at miljøgodkendelsen er udnyttet, samt at kommunen har givet en lovliggørende tilladelse til et ulovligt opført byggeri den 17. november 2008.

Natur- og Miljøklagenævnet sendte den 13. januar 2012 et udkast til afgørelse i høring hos ansøger, klager og kommunen med frist for bemærkninger til den 27. januar 2012.

LRØ-rådgivning har i mail af 27. januar 2012 bemærket, at det forekommer, at udvaskningsberegningen er foretaget på baggrund af sædskiftets udvaskning. Det skulle have været på baggrund af husdyrgødningens merudvaskning i forhold til planteavlssædskiftet. Det vil sige, at 3.618,6 kg N/år udgør den samlede udvaskning. Udvasningen for husdyrgødningen udgør forventeligt 10 – 20 % af den samlede udvaskning. Derfor skulle udvasningen fra husdyrbruget kun andrage ca. 362 – 724 kg N. Dermed udgør dyreholdets belastning til søen under 5 %, og planteavlsvilkåret bør derfor udgå.

Natur- og Miljøklagenævnet har taget det anførte til efterretning og slettet.

Natur- og Miljøklagenævnet har i mail af 21. februar 2012 kontaktet LRØ-rådgivning og oplyst, at der i originalansøgningen er indført en ekstra efterafgrøde-andel på 7,1 % ud over Plantedirektoratets gældende krav til efterafgrøder. Hvis kravet til udvaskning af N til overfladevand skal opfyldes ved hjælp af øget efterafgrøde-andel, skal der anvendes 8,1 % ekstra efterafgrøder udover Plantedirektoratets gældende krav til efterafgrøder. Det svarer dermed en stigning på 1 % i forhold til den originale ansøgning. Ansøger har i mail af 1. marts 2012 tilkendegivet at ville anvende 1 % ekstra efterafgrøder. Det anførte vilkår justeres i overensstemmelse hermed.

Vilkåret om en 2-mdrs. frist til etablering af anlæg til svovlsyrebehandling af gylle kan ikke overholdes. Konsulenten har medtaget en vedlagt ordrebekræftelse fra firmaet JH staldservice, der angiver, at anlægget først kan være i drift i løbet af september 2012 og være fuldt indkørt ultimo 2012. Fristen bør forlænges indtil udgangen af 2012.

Natur- og Miljøklagenævnet har besluttet at udsætte fristen for etablering af gylleforsuringsanlæg i overensstemmelse med det af konsulenten anførte.

Vilkåret om, at udslusning af gylle fra stalden til gyllebeholderen kun må finde sted 1 gang ugentligt og ikke på lørdage, søn- og helligdage, er ikke foreneligt med forsuring af gylle, da gyllen udsluses kontinuerligt, så gyllen kan forsures i procestanken. Vilkåret bør derfor slettes.

Natur- og Miljøklagenævnet har taget det anførte til efterretning og slettet vilkåret.

For så vidt angår de landskabelige forhold bemærkes, at byggeriet allerede var påbegyndt, da kravet om mørke tage blev fremsat, hvilket skyldtes, at der i byggetilladelsen ikke var taget forbehold for tagets farve. Byggetilladelsen stammede fra den tidligere ejer. Ansøger var derfor i god tro, da byggeriet blev igangsat. Kopi af byggetilladelse er ved at blive fremskaffet fra Vordingborg Kommune og fremsendes snarest.

Natur- og Miljøklagenævnet bemærker, at det af ansøger anførte om de landskabelige forhold ikke giver anledning til en ændret vurdering fra nævnets side. Nævnet bedømmer sagen efter husdyrbrugloven, og ikke byggeloven (byggetilladelse). En blank byggetilladelse (hvis denne findes) kan eventuelt give anledning til et erstatningskrav mod kommunen. Imidlertid må det fastholdes, at der efter husdyrbrugloven er tale om en lovliggørelsessag, og at ejeren derfor skulle afvente byggeriet inden der var modtaget miljøgodkendelse. At der perioden skete et ejerskifte, kan ikke have afgørende betydning.

Vordingborg Kommune har i mail af 27. januar 2012 bl.a. bemærket, at beskrivelsen af stalden ikke er korrekt, idet ansøger har valgt at etablere fuldspaltegulv frem for det gulv, som fremgår af ansøgningen. Der er støbt over nogle spalter i stalden, men i meget begrænset omfang. Staldsystemet har altså langt fra den ammoniakreduktion, som forudsat. Om ansøgers tilføjelse om at etablere gylleforsuring er tilstrækkeligt til at kompensere for "forkert" gulv, må nævnet vurdere. Nævnet er i forbindelse med kommunens tilsyn på ejendommen i 2011 orienteret om, at det er en anden gulvtype end forudsat, som er etableret.

Natur- og Miljøklagenævnet har i mail af 8. februar 2012 fået oplyst fra Vordingborg Kommune, at den ansøgte gulvtype er 2/3 drænet gulv og 1/3 spalter i stalden. I husdyrgodkendelse.dk kan der kun vælges mellem 1/3 drænet gulv og 2/3 spalter, men da dette staldsystem vil have en større ammoniakemission end ved 2/3 drænet gulv og 1/3 spalter, er det ikke problematisk, at gulvtypen ikke stemmer helt overens, idet ammoniakreduktionskravet er overholdt.

Ejendommene Liselundvej 38 og Søndre Landevej 62/Klintervej 300 har ikke § 16-godkendelser til at modtage gyllen, hvilket er en fejl. Der udarbejdes § 16-godkendelser for begge ejendomme, og ejer og dennes konsulent er bekendt med fejlen, som agtes bragt i orden.

Kommunen undrer sig over, at nævnet ønsker at udtage vilkåret om, at "Dyrkede arealer skal pløjes, harves og dyrkes mv. på langs med vandløb i en 50 m zone. Udbringning af gylle skal ligeledes ske langs med dette vandløb i en 50 m zone". Vilkaeret er indført på baggrund af, at kommunens vandløbsmedarbejder mener, at dette simple tiltag vil kunne sikre vandløbene mod en væsentlig afstrømning fra markerne. Der er tale om beskyttelse mod overfladeafstrømning fra markerne. Opmærksomheden henledes på, at der i området er store terrænforskelle, som gør problematikken omkring overfladeafstrømning endnu mere relevant.

Natur- og Miljøklagenævnet har efterkommet det anførte og bibeholdt vilkåret.

Østmøns Naturforening har i mail af 27. januar 2012 bl.a. bemærket, at foreningen mener, at de 4 års overtrædelse af habitatdirektivet bør søges kompenseret af, at der i en årrække bør stilles skarpere krav til reduktion af kvælstofudvaskning end høringsudkastet foreskriver. Svovlsyreanlægget vil reducere luftbåren kvælstofemission, men øge gyllens kvælstofindhold. Det bør der tages højde for i form af flere udspretningsarealer. Der mangler præcisering af, hvor mange dage/uger svovlsyreanlægget er ude af drift. Kravet om nedfældning af gylle bør fastholdes.

Natur- og Miljøklagenævnet har beregnet den korteste afstand til overdrevet (hbl. § 7) til de 3 matrikler til ca. 570 m. Som følge af afstanden vurderes overdrevet ikke at kunne påvirkes væsentligt ved ammoniakemission fra udbringning af husdyrgødning.

Jf. WebVejledning:

Hvis afstanden mellem udbringningsarealet og naturområdet er over 100 meter, vil der sjældent kunne konstateres en påvirkning på over 1 kg N/ha - uanset husdyrgødningstype og anvendt teknologi. Kun i tilfælde med "worst case" tab af ammoniak og et udbringningsareal på over 100 ha vil der kunne konstateres påvirkninger på over 1 kg N/ha. "Worst case" vil typisk være udbringning af fast husdyrgødning uden nedbringning typisk ved udbringning ovenpå afgrøden. Ved anvendel-

se af flydende husdyrgødning er tabet betydeligt mindre med de nuværende krav. Det gælder desuden, at jo tyndere gylle, jo hurtigere nedtrængning i jorden og jo mindre ammoniaktab. Ved udbringning af svinegylle og afgasset gylle vil der ikke være påvirkninger på over 1 kg N/ha bortset fra de nærmeste 10 meter. Kvæggyllen, som typisk har højere tørstofindhold, kan derimod have påvirkninger på over 1 kg N/ha indenfor de nærmeste 20 meter. Hvis gyllen nedbringes hurtigt, nedfældes eller der anvendes forsuret gylle er påvirkningen selv tæt på naturområder langt under 1 kg N/ha.

<http://www2.mst.dk/wiki/Husdyrvejledning.Ammoniak%20fra%20udbringning.ashx#Husdyrvejledning.Ammoniak+fra+udbringning+-+Vurdering+Kvælstofdeposition+som+følge+af+udbringning+af+husdyrgødning+4>

Klager anfører endvidere, at der ikke foreligger tilstrækkelig dokumentation for husdyrtrykket i 2007, samt at husdyrtrykket efter 2000 har været kraftigt stigende – eller måske kun tilsyneladende kraftigt stigende netop for at kunne retfærdiggøre et højt husdyrtryk, hvorfor 2007 er et både utilstrækkeligt og vildledende sammenligningsgrundlag.

Natur- og Miljøklagenævnet bemærker, at nævnets vurdering af husdyrtrykket er baseret på oplysningerne fra Statsforvaltningens jordbrugsanalyser (<http://www.jordbrugsanalyser.dk/webgis/kort.htm>) og dermed ikke på den fremsendte revisorerklæring. Det faldende husdyrtryk er derfor baseret på CHR-registerets oplysninger, hvilket vurderes at være bedst tilgængelige viden og korrekt grundlag for vurderingen.

Østmøn Naturforening har fremsendt et supplerende høringssvar af 16. februar 2012, med oplysning om, at foreningen er blevet informeret om, at den meget sjældne orkidéart Mygblomst formentlig stadig findes i habitatområdet Busemarke Mose.

Forslag til projektilpasning

Efter anmodning fra Natur- og Miljøklagenævnet har ansøger ved e-mail af 9. december 2011 foreslået en tilpasning af projektet med henblik på nedbringelse af ammoniakemissionen fra staldanlægget. Det foreslås at indføre gylleforsuring med ammoniakreducerende effekt på 70 procent. Effekten af miljøteknologien på ansøgerens stalde er dokumenteret ved beregninger i Husdyrgodkendelse.dk.

Natur- og Miljøklagenævnets bemærkninger om retsgrundlaget

Det ansøgte er omfattet af husdyrbruglovens § 12 og forudsætter en godkendelse af det samlede husdyrbrug inkl. bedriftens arealer, jf. lovens § 12, stk. 2, og § 103, stk. 2.

Ifølge husdyrbruglovens § 19 skal kommunen ved vurderingen af bl.a. en ansøgning om godkendelse efter lovens § 12 sikre, at ansøgeren har truffet de nødvendige foranstaltninger for at forebygge og begrænse forureningen ved anvendelse af den bedste tilgængelige teknik (BAT), og at husdyrbruget i øvrigt kan drives på stedet uden at påvirke omgivelserne på en måde, som er uforenelig med hensynet til omgivelserne. Kommunen skal endvidere efter husdyrbruglovens § 23, nr. 1, varetage hensynet til anvendelse af BAT ved vurderingen af en ansøgning om godkendelse efter lovens § 12.

Kommunen skal meddele afslag på en ansøgning om godkendelse efter husdyrbruglovens § 12, hvis lovens § 19 ikke er opfyldt, jf. lovens § 31.

Efter § 2, stk. 2, i lov nr. 122 af 23. februar 2011 om ændring af lov om miljøgodkendelse m.v. af husdyrbrug skal ansøgninger indgivet inden den 15. marts 2011 færdigbehandles efter de hidtil gældende regler. Efter § 2, stk. 2, i bekendtgørelse nr. 291 af 6. april 2011, skal sager om ansøgninger om tilladelse eller godkendelse efter lov om miljøgodkendelse m.v. af husdyrbrug §§ 10, 11, 12 eller 16 og anmeldelse efter § 19 i bekendtgørelse om tilladelse og godkendelse m.v. af husdyrbrug, modtaget af kommunen før den 10. april 2011, behandles efter de hidtil gældende regler.

Bedriften og tilhørende anlæg

Af husdyrbruglovens § 13 fremgår:

"§ 13. Indgår der i bedriften flere ejendomme med tilhørende anlæg, og er den ejendoms anlæg, som der ansøges om etablering, udvidelse eller ændring af, teknisk og forureningsmæssigt forbundet med en anden ejendoms anlæg, skal de pågældende anlæg tillades eller godkendes samlet."

Af forarbejderne til husdyrbrugloven⁸ fremgår bl.a. vedrørende husdyrbruglovens § 13:

"Bestemmelsen skal forstås således at i de tilfælde hvor flere anlæg er så nært forbundne, at der ikke kan ske en adskilt produktion, skal ansøgningen omfatte de flere anlæg, og der skal ske en fælles vurdering og godkendelse heraf."

Af de almindelige bemærkninger til lovforslaget fremgår desuden⁹:

"I lovforslaget sammenskrives VVM og IPPC direktivernes krav om vurdering og godkendelse af anlæg. Direktiverne definerer ikke begreberne helt ens. For at implementere begge direktiver fastsætter lovforslaget, at det som udgangspunkt er husdyrbrug, der - i forbindelse med etablering, udvidelse eller ændring - kan tillades eller godkendes. Efter lovforslaget omfatter husdyrbrug dyreholdet med tilhørende stalde og lignende, gødnings- og ensilageopbevaringsanlæg samt øvrige faste anlæg og tilhørende arealer. Specielt i forbindelse med arealerne, hvor samtlige udspredningsarealer skal indgå i vurderingen efter VVM-direktivet, fastsætter lovforslaget, at det er alle relevante arealer ikke blot på ejendommen, men for hele bedriften og eventuelt tredjemandsarealer, der skal medtages ved vurderingen af ansøgningen.

Samme betragtninger gør sig gældende for anlæg. Efter lovforslaget gælder det, at hvis landmanden ejer flere anlæg, og disse ikke kan drives uafhængigt af hinanden, skal der ske en samlet godkendelse, uanset om det alene er det ene anlæg, der er ansøgt om godkendelse på. Dette er en videreførelse af den praksis, der gælder i dag."

Husdyrbruglovens § 13 skal således forstås sådan, at anlæg, der teknisk og forureningsmæssigt ikke er forbundne, skal godkendes hver for sig.

Om anlæg skal vurderes som ét eller to anlæg er desuden omhandlet i Skov- og Naturstyrelsen notat af 12. april 1999 om Miljø- og Energiministeriets og Fødevareministeriets redegørelse for begrebet anlæg/projekt i relation til VVM-reglerne, planlovens regler om landzonetilladelse og IPPC-direktivet for så vidt angår husdyrproduktion.

Notatet er udarbejdet i forbindelse med Folketingets behandling af lovforslag L 134 (ændring af lov om planlægning - VVM- regler m.v.) og lovforslag L 161 (ændring af lov om miljøbeskyttelse - integreret forebyggelse og bekæmpelse af forurening, medarbejderinddragelse m.v.) i Folketingsåret 1998-99. Lovforslagene blev vedtaget af Folketinget som henholdsvis lov nr. 368 af 2. juni 1999 og lov nr. 369 af 2. juni 1999. Det omhandlede notat blev i forbindelse med folketingsbehandlingen fremsendt til Folketingets Miljø- og Planlægningsudvalg af miljø- og energiministeren og indgår som bilag 23 i udvalgsdokumenterne til L 161.

Af notatet fremgår bl.a. følgende:

"Ministeriet for Fødevarer, Landbrug og Fiskeri og Miljø- og Energiministeriet har drøftet, hvordan begrebet anlæg skal forstås. De følgende retningslinier bør lægges til grund ved godkendelsesmyndighedens vurdering af, om en konkret produktion er omfattet af godkendelseskravet.

Det er hensigten at formulere listepunktet således, at "anlæg til husdyrproduktion" af en given størrelse pålægges godkendelsespligt.

⁸ Forslag til lov om miljøgodkendelse m.v. af husdyrbrug (L 55) Folketingsåret 2006-2007 (særtryk), side 63.

⁹ Forslag til lov om miljøgodkendelse m.v. af husdyrbrug (L 55) Folketingsåret 2006-2007 (særtryk), side 29.

Når indholdet af dette begreb skal fastlægges, må der tages udgangspunkt i, at det skal bruges til at afgrænse, hvornår der er grundlag for at foretage en samlet miljømæssig vurdering af en given produktion på grund af den potentielle forureningsmæssige betydning.

1. En Ejendom

I langt de fleste tilfælde vil der være sammenfald mellem ejendom og anlæg, således at det er antal dyreenheder på ejendommen, der er afgørende. Dette gælder også hvis to ejendomme sammenlægges.

I sjældne tilfælde kan det tænkes, at der på meget store ejendomme kan være flere anlæg på én ejendom. Hvis man skal betragte hvert anlæg for sig, forudsætter det, at anlæggene fungerer som to uafhængige enheder og ligger adskilt.

Hvis to landmænd deler en stald, er udgangspunktet, at der vil være godkendelsespligt, hvis antal dyr i stalden (på ejendommen) overstiger det fastsatte antal dyreenheder.

2. To eller flere ejendomme.

2.1. Ejerforhold.

Der kan være tilfælde, hvor to eller flere ejendomme tilsammen må betragtes som ét anlæg selv om staldene er placeret på hver sin ejendom, jf. nedenfor afsnit 2.2. En forudsætning er dog, at de er ejet af den samme ejer eller hvad der må sidestilles hermed, eller at det mellem flere ejere er aftalt at etablere et fællesskab omkring driften af ejernes husdyrproduktioner.

Følgende tilfælde betragtes som sidestillet med, at flere ejendomme ejes af samme ejer:

...

2.2. Kriterier for, hvornår to eller flere ejendomme betragtes som et anlæg.

Forudsat, at betingelserne under pkt. 2.1. er opfyldt, bør de nedenfor nævnte elementer lægges til grund for vurderingen af, om der er tale om ét anlæg.

Ifølge landbrugsloven består landbrugsstrukturen i Danmark af selvstændigt matrikulerede ejendomme, hver med sin produktion. En landmand kan eje op til tre sådanne landbrugsejendomme. Hver ejendom udgør en "byggekloids", som kan sælges og købes uafhængigt af hinanden. Formålet med "byggekloidsystemet" er at begrænse produktionsenhedernes størrelse og samtidig lette køb og afhændelse af hver "byggekloids" ved generationsskifte, ved etablering for unge landmænd og ved udvidelser og afvikling.

I det nye forslag til landbrugslov opereres fortsat med begrebet "byggekloids". Hermed menes ifølge bemærkningerne, at en landmand f.eks. kan etablere sig på en landbrugsejendom og derefter udvide bedriften (i landbrugslovens forstand) ved køb af en eller flere selvstændige ejendomme, der evt. hver for sig kan udbygges med husdyrproduktion op til en vis størrelse. Ved gradvis nedtrækning kan de enkelte landbrugsejendomme igen afhændes hver for sig. Ifølge bemærkningerne til landbrugsloven giver det mulighed for at lette generationsskiftet og for at bevare landbrugsejendomme som selvstændige enheder, uden at dynamikken og mulighederne for at foretage strukturtilpasninger mistes.

Når landbrugslovens princip om "byggekloids" er fulgt i praksis, vil der som udgangspunkt være tale om selvstændige ejendomme, som ikke betragtes som et samlet anlæg i godkendelsesmæssig henseende.

Hvis en ejer eller flere ejere, der har etableret et fællesskab omkring driften, i stedet for byggekloidsystemet vælger at drive husdyrproduktion på to naboejendomme i tilknytning til hinanden som ét samlet teknisk anlæg på samme lokalitet, kan de to ejendommers husdyrproduktioner ikke betragtes som selvstændige og adskilte i godkendelsesmæssig sammenhæng. Vurderingen er, at der er tale om adskilte anlæg med mindre det efter en konkret vurdering reelt ikke er muligt at bedømme og regulere ejendommene adskilt i godkendelsesmæssig sammenhæng.

Tilstedeværelsen af fællesanlæg, f.eks. fælles malkestald eller foderanlæg, kan være et indicium for, at ejendommens bygninger har en sådan teknisk sammenhæng, at de må betragtes som ét anlæg. En ejendom kan godt være en selvstændig enhed uden en gyllebeholder men med opbevaringskapacitet på en anden ejendom, jf. husdyrgødningsbekendtgørelsen § 8, stk. 5. Rørforbindelser mellem to forskellige bygningskomplekser gør i sig selv ikke de to bygningskomplekser til ét teknisk anlæg. Flytning af varer mellem ejendomme på samme bedrift - f.eks. af smågrise - som også forekommer mellem forskellige bedrifter, gør ikke to staldanlæg til ét teknisk anlæg."

Udgangspunktet er herefter det, at anlæg på hvert selvstændigt matrikulerede ejendom vurderes hver for sig. I øvrigt må en samlet godkendelse forudsætte, at anlæggene efter en konkret vurdering reelt ikke kan bedømmes adskilt i godkendelsesmæssig sammenhæng. Godkendelse af anlæg hver for sig forudsætter til gengæld, at anlæggene fungerer som uafhængige enheder, ligger adskilt og kan skilles forureningsmæssigt ad.

Udvaskning af kvælstof til Natura 2000-vandområder

Efter § 9, stk. 1, jf. stk. 3, i husdyrgodkendelsesbekendtgørelsen¹⁰ skal der meddeles afslag på en ansøgning om godkendelse efter husdyrbruglovens § 12, hvis skærpsen af harmonikravene efter bekendtgørelsens bilag 3, afsnit D, ikke kan overholdes (det generelle beskyttelsesniveau for nitratudvaskning).

Selv om kommunen konstaterer, at beskyttelsesniveauet for nitrat efter husdyrgodkendelsesbekendtgørelsens bilag 3 er overholdt, skal kommunen stadig overveje, om det generelle beskyttelsesniveau er tilstrækkeligt. Der skal således ske en skærpsen af det generelle beskyttelsesniveau eller meddeles et afslag, hvis der vil være en virkning på miljøet, som ikke er i overensstemmelse med reglerne i habitatbekendtgørelsen.¹¹

Før der træffes afgørelse om tilladelse eller godkendelse efter husdyrbruglovens §§ 10, 11, 12 eller 16 skal der således efter habitatbekendtgørelsens § 7, stk. 1, jf. § 8, stk. 6, foretages en vurdering af, om det ansøgte projekt i sig selv eller i forbindelse med andre planer og projekter kan påvirke et internationalt naturbeskyttelsesområde væsentligt. Denne vurdering skal fremgå af afgørelsen, jf. bekendtgørelsens § 7, stk. 4. I bekræftende fald skal der foretages en nærmere konsekvensvurdering af projektets virkninger på det pågældende område under hensyn til bevaringsmålsætningen for området, jf. habitatbekendtgørelsens § 7, stk. 2, og denne konsekvensvurdering skal ligeledes fremgå af afgørelsen, jf. bekendtgørelsens § 7, stk. 4. Viser konsekvensvurderingen, at projektet vil skade området, må der ikke gives tilladelse eller godkendelse til det ansøgte, jf. habitatbekendtgørelsens § 7, stk. 2.

Ved vurderingen efter habitatbekendtgørelsen skal kommunen bl.a. inddrage viden fra det forberedende arbejde til brug for vand- og naturplanerne efter miljømålsloven.¹²

Det følger endvidere af nævnets praksis, jf. Miljøklagenævnets afgørelse af 3. november 2010 (MKN 130-00166)¹³, at der ved vurderingen af, om udvaskningen af kvælstof fra en bedrift vil skade et Natura 2000-område, der er recipient for udvasket kvælstof fra bedriftens arealer, skal tages udgangspunkt i de retningslinjer, der findes i Miljøstyrelsens digitale vejledning om godkendelse af husdyrbrug samt fortegnelsen over oplysninger fra Det Centrale Husdyrbrugsregister (CHR) om antallet af husdyr fordelt på de kystvandoplande, der anvendes i vandplanlægningen.

Efter vejledningen er det et kriterium, at dyretryk (antallet af DE) i et aktuelt opland ikke har været stigende siden 1. januar 2007. Et yderligere kriterium er, at nitratudvaskningen fra den ansøgte bedrift ikke må udgøre 5 pct. eller mere af den samlede nitratudvaskning til det aktuelle område, dog 1 pct. eller mere af den samlede nitratudvaskning, hvis udvaskningen sker til et vandområde, der er karakteriseret som et lukket bassin og/eller er meget lidt eutrofieret. Selv om vejledningens kriterier ikke er overholdt, kan der dog efter omstændighederne meddeles godkendelse med skærpede vilkår, jf. Natur- og Miljøklagenævnets afgørelse af 24. november 2011 (NMK-133-00068).

Ifølge vejledningen vil visse næringsstoffattige søer også kunne være omfattet af afskæringskriteriet. Det drejer sig om kalk- og næringsfattige søer og vandhuller - lobeliesøer (naturtype nr. 3110), ret

¹⁰ Bkg. nr. 294 af 31. marts 2009 om tilladelse og godkendelse m.v. af husdyrbrug med senere ændringer.

¹¹ Bkg. nr. 408 af 1. maj 2007 om udpegning og administration af internationale naturbeskyttelsesområder samt beskyttelse af visse arter med senere ændringer.

¹² Lovbekendtgørelse nr. 932 af 24. september 2009 om miljømål m.v. for vandforekomster og internationale naturbeskyttelsesområder med senere ændringer.

¹³ <http://www2.mkn.dk/afgfradec97/130-00166.htm>

næringsfattige søer og vandhuller med små amfibiske planter ved bredden (naturtype nr. 3130), kalkrige søer og vandhuller med kransnålalger (naturtype nr. 3140), næringsrige søer og vandhuller med flydeplanter eller store vandaks (naturtype nr. 3150) og brunvandede søer og vandhuller (naturtype nr. 3160).

Dette betyder, at disse søer vil kunne behandles efter reglerne om udvaskning af kvælstof til Natura 2000-områder, hvis der i området findes søer af denne type.

Kravet om anvendelse af BAT

BAT-begrebet er nærmere fastlagt i det såkaldte IPPC-direktiv¹⁴. I direktivets artikel 2, nr. 12, defineres "den bedste tilgængelige teknik" som:

"det mest effektive og avancerede trin i udviklingen af aktiviteter og driftsmetoder, som er udtryk for en given tekniks principielle praktiske egnethed som grundlag for emissionsgrænseværdier med henblik på at forhindre eller, hvor dette ikke er muligt, generelt begrænse emissionerne og indvirkningen på miljøet som helhed."

Definitionen af BAT indebærer, at vurderingen af, hvad der er BAT for en virksomhedstype, bl.a. må ansues i forhold til virksomhedens størrelse og i forhold til, om der er tale om en ny eller en bestående virksomhed. Det er imidlertid ikke den enkelte landmands økonomiske forhold, der indgår i vurderingen. Fastlæggelse af BAT skal gennemføres i forhold til, hvad der i almindelighed er opnåeligt for den pågældende branche eller industrigren, jf. direktivets artikel 2, nr. 12.

En ansøgning om godkendelse af husdyrbrug efter husdyrbruglovens § 11 eller § 12 skal indeholde oplysninger om husdyrbrugets valg af teknologi og produktionsmetoder, jf. husdyrgodkendelsesbekendtgørelsens § 5, stk. 2, jf. bilag 2, pkt. G, nr. 27-28. Oplysningerne skal gives i form af en redegørelse bl.a. med dokumentation for, i hvilket omfang husdyrbruget anvender BAT til reduktion af ammoniakemissionen fra husdyrbrugets anlæg og udvaskningen af nitrat, samt oplysninger om hvordan et eventuelt fosforoverskud og udledning af fosfor nedbringes, jf. pkt. G, nr. 28.

Det følger af nævnets praksis, at kommunen i sager om godkendelse af husdyrbrug efter husdyrbruglovens § 11 eller § 12 skal anvende Miljøstyrelsens "Vejledende emissionsgrænseværdier opnåelige ved anvendelse af den bedste tilgængelige teknik (BAT)"¹⁵ ved vurderingen af, om det ansøgte lever op til kravet om anvendelse af BAT. Vejledningen anviser en metode til fastsættelse af en ammoniakemissionsgrænseværdi for husdyrbrugets samlede anlæg.

Ved en samlet ny godkendelse, jf. husdyrbruglovens § 103, stk. 2, gælder kravet om anvendelse af BAT for både nye og eksisterende stalde. For krav til eksisterende dele af anlægget skal der dog efter lovens forarbejder fastsættes en rimelig frist til at opfylde BAT-krav, der fastsættes i en miljøgodkendelse foranlediget af en ændring eller udvidelse. I forhold til eksisterende anlæg anføres følgende i Miljøstyrelsens introduktion til de vejledende emissionsgrænseværdier¹⁶:

"På den baggrund skal godkendelsesmyndigheden ud fra proportionalitetsmæssige betragtninger foretage en konkret og individuel vurdering af, hvad der objektivt set kan lade sig gøre i de eksisterende dele af anlægget inden for de led i produktionskæden, som indgår i fastlæggelsen af den bedste tilgængelige teknik (BAT). Godkendelsesmyndigheden bør i den forbindelse anvende de principper, som anvendes ved fastlæggelsen af den bedste tilgængelige teknik (BAT). Herefter bør der fastsættes en samlet emissionsgrænseværdi for det samlede anlæg, hvorefter ansøger i overensstemmelse med bemærkningerne i afsnit 4.2, har frit valg på hele anlægget."

¹⁴ Direktiv 2008/1/EF af 15. januar 2008 om integreret forebyggelse og bekæmpelse af forurening (kodificeret udgave).

¹⁵ "Vejledende emissionsgrænseværdier opnåelige ved anvendelse af den bedste tilgængelige teknik (BAT)", Miljøministeriet, Miljøstyrelsen, 2010.

¹⁶ "Introduktion til Miljøstyrelsens vejledende emissionsgrænseværdier opnåelige ved anvendelse af den bedste tilgængelige teknik (BAT) for husdyrbrug omfattet af husdyrgodkendelseslovens § 11 og § 12", Miljøministeriet, Miljøstyrelsen, 2010.

Det bemærkes, at vurderingen af, om BAT-kravet i husdyrbrugloven er opfyldt, er uafhængig af, om beskyttelsesniveauet for ammoniak, lugt, fosfor og nitrat i husdyrgodkendelsesbekendtgørelsens bilag 3 er overholdt.

Landskabelige forhold

Efter husdyrbruglovens § 23, nr. 2, skal kommunerne ved tilladelse eller godkendelse efter lovens §§ 11 og 12 varetage hensynet til landskabelige værdier. Hvis en væsentlig påvirkning af landskabelige værdier kan afbødes med et vilkår, jf. husdyrbruglovens § 27, stk. 1, skal der i stedet for afslag gives godkendelse på dette vilkår.

Husdyrgodkendelseslovens regler om beskyttelse af landskabet er bl.a. overført fra planlovens bestemmelser om landzoneadministrationen, og det har ifølge forarbejderne til loven været hensigten at overføre disse regler uændret. Det indebærer, at kommunen som hovedregel ikke kan nægte tilladelse af et til landbruget erhvervsmæssigt nødvendigt byggeri på en landbrugsejendom, men kan alene stille vilkår om beliggenhed og udformningen af bygningerne.

Der vil kunne stilles vilkår om beplantning, farve- og materialevalg, udformning af bygningen og dens helt præcise beliggenhed, men med respekt for den funktion bygningen skal opfylde. Vilkåret skal være begrundet i, at byggeriet ellers medfører væsentlig påvirkning af landskabelige værdier. Vurderingen skal ske med skyldigt hensyn til, hvad der er økonomisk og funktionelt muligt og forsvarligt.

Ammoniaktilførsel på kvælstoffølsomme naturtyper i internationale naturbeskyttelsesområder

Efter husdyrbruglovens § 23, nr. 2, skal kommunerne ved tilladelse eller godkendelse efter lovens §§ 11 og 12 varetage hensynet til natur med dens bestande af vilde planter og dyr og deres levesteder, herunder områder, der er beskyttet mod tilstandsændringer eller fredet, udpeget som internationalt naturbeskyttelsesområde eller udpeget som særlig sårbart over for næringsstofpåvirkning.

Ifølge bestemmelsen i husdyrbruglovens § 7, stk. 1, må der ikke etableres anlæg for mere end 15 dyreenheder, hvis anlægget ligger helt eller delvis inden for 300 meter fra naturtyper omfattet af § 7, stk. 1, nr. 1-7. Tilsvarende gælder for udvidelser og ændringer af bestående husdyrbrug, hvis udvidelsen eller ændringen medfører forøget ammoniakfordampning fra anlægget, jf. § 7, stk. 2 (bufferzone I). I husdyrgodkendelsesbekendtgørelsens bilag 3 - udstedt i medfør af lovens § 25 - er dels fastsat regler om et generelt ammoniakreduktionskrav samt skærpede krav i de såkaldte bufferzoner, dvs. op til 1.000 m fra natur, der er omfattet af husdyrbruglovens § 7, herunder heder overdrev og søer, der er beliggende inden for internationale naturbeskyttelsesområder, jf. lovens § 7, stk. 1, nr. 5-7.

I forhold til internationale naturbeskyttelsesområder gælder herudover, at der - før der træffes afgørelse om tilladelse eller godkendelse efter husdyrbruglovens § 11 eller 12 - skal foretages en vurdering af, om projektet i sig selv, eller i forbindelse med andre planer og projekter, kan påvirke et Natura 2000-område væsentligt, jf. habitatbekendtgørelsens § 7, stk. 1, jf. § 8, stk. 6, nr. 2. Hvis projektet i sig selv, eller i forbindelse med andre planer og projekter, kan påvirke et Natura 2000-område væsentligt, skal der foretages en nærmere konsekvensvurdering af projektets virkninger på Natura 2000-området under hensyn til bevaringsmålsætningen for det pågældende område, jf. habitatbekendtgørelsens § 7, stk. 2.

For sårbare naturtyper, der ikke er omfattet af § 7, stk. 1, nr. 1-7, kan kommunen i særlige tilfælde fastsætte vilkår, der skærper de fastlagte beskyttelsesniveauer i bilag 3. Ved særlige tilfælde forstås en virkning på miljøet, som ikke er i overensstemmelse med reglerne i habitatbekendtgørelsen eller

en væsentlig miljøpåvirkning af særlige regionale eller lokale beskyttelsesinteresser, jf. husdyrgodkendelsesbekendtgørelsens § 11, stk. 2 og 3. Ved skærpelsen af det i bilag 3 fastlagte beskyttelsesniveau skal kommunen anvende de beregningsmetoder, som fremgår af bilag 3, og de kriterier for vilkårsfastsættelse, der fremgår af bilag 4.

Hvis en skærpelse ikke kan forhindre skade på internationale naturbeskyttelsesområder og beskyttede arter i overensstemmelse med habitatbekendtgørelsens regler skal kommunen med afslag, jf. husdyrgodkendelsesbekendtgørelsens § 11, stk. 5.

I relation til vurdering af naturtyper, der indgår i udpegningsgrundlaget for et internationalt naturbeskyttelsesområde, og som er følsomme over for tilførsel af kvælstof fra luften, fremgår følgende af Miljøstyrelsens digitale vejledning¹⁷:

"Det er Miljøstyrelsens opfattelse, at der ved vurderingen af "projektets" egen påvirkning af området må vurderes på baggrund af merbelastningen (belastningen fra den ansøgte etablering, ændring eller udvidelse) og totalbelastningen (sum af belastningen hidrørende fra eksisterende drift og den ansøgte ændring eller udvidelse). Ved vurderingen af områdets påvirkning fra projektet i sammenhæng med andre planer og projekter, må inddrages den kumulative belastning af området hidrørende fra andre nærliggende husdyrbrug, samt den tilstedeværende baggrundsbelastning."

Bilag IV-arter

Det fremgår af habitatbekendtgørelsens § 11, stk. 1, at der ikke gives tilladelse, dispensation, godkendelse mv., hvis det ansøgte kan beskadige eller ødelægge yngle- eller rasteområder i det naturlige udbredelsesområde for de dyrearter, der er optaget i habitatdirektivets bilag IV, litra a), eller ødelægge de plantearter, som er optaget i habitatdirektivets bilag IV, litra b) i alle livsstadier.

Vurderingen skal fremgå af de afgørelser, der træffes efter husdyrbruglovens § 10, 11 eller § 12, jf. habitatbekendtgørelsens § 11, stk. 3. En fortegnelse over de i Danmark naturligt hjemmehørende arter omfattet af habitatdirektivets bilag IV fremgår af habitatbekendtgørelsens bilag 11.

Oplysninger om, hvorvidt et område er registreret som yngle- eller rasteområde mv. for sådanne bilag IV-arter kan i vidt omfang findes via Internet-siden www.naturdata.dk, idet oplysningsgrundlaget dog kan suppleres af f.eks. en besigtigelse, når der skønnes at være behov herfor under hensyn til oplysningernes validitet.

Det bemærkes, at de almindeligt forekommende konkrete aktiviteter, der finder sted som led i driften af et husdyrbrug - såsom f.eks. udbringningen af husdyrgødning på arealerne - stedse er underlagt de generelle regler i naturbeskyttelseslovens § 29 a og i husdyrgødningsbekendtgørelsen, og en overtrædelse af disse regler vil være forbundet med et selvstændigt strafansvar, jf. herved naturbeskyttelseslovens § 89, stk. 1, nr. 1, og husdyrgødningsbekendtgørelsens § 37. Undersøgelsen i forhold til de såkaldte bilag IV-arter i forhold til miljøgodkendelser efter husdyrbruglovens §§ 11 og 12 skal derfor primært tage sigte på en vurdering af selve anlæggets betydning for de stedlige arter.

Områder beskyttet mod tilstandsændringer og som er særligt sårbare for næringsstofpåvirkning

En række naturtyper er beskyttet af naturbeskyttelseslovens § 3, og efter denne bestemmelse er der forbud mod at foretage ændringer i tilstanden af de beskyttede naturtyper. Natur omfattet af naturbeskyttelseslovens § 3 er efter de for sagen gældende regler ikke omfattet af den specifikke ammoniakregulering i husdyrgodkendelsesbekendtgørelsens bilag 3 (bufferzonerne). Kommunen har i forbindelse med ansøgning om tilladelse eller godkendelse efter husdyrbrugloven pligt til at håndhæve

---

¹⁷ Tilgængelig på www.mst.dk

naturbeskyttelseslovens bestemmelser herom, herunder at der ikke må udøves aktiviteter, som vil medføre tilstandsændringer i et § 3-beskyttet område.

I særlige tilfælde kan kommunen ud fra en konkret vurdering overveje at stille skærpede vilkår, der ligger udover det i bekendtgørelsen fastlagte beskyttelsesniveau, med henblik på at sikre naturbeskyttelseslovens overholdelse, jf. husdyrgodkendelsesbekendtgørelsens § 11, stk. 2, jf. stk. 3. Kommunen skal i vurderingen af, om der skal stilles yderligere krav til ammoniakbelastningen for regionale og lokale naturtyper, der ikke er omfattet af lovens § 7, inddrage en vurdering af det pågældende naturområdets naturtilstand og kommunens mål herfor, jf. pkt. 1 D i bilag 4 til husdyrgodkendelsesbekendtgørelsen.

Kommunen skal derfor foretage en vurdering af, om der er et konkret behov for at fastsætte yderligere vilkår i forhold til natur omfattet af naturbeskyttelseslovens § 3. Det følger af nævnets praksis, at kommunen ved vurderingen heraf blandt andet skal inddrage oplysninger om naturområdets følsomhed, herunder oplysninger om naturtyperne i området, og om disses generelle bevaringsmæssige værdi og prioritet, merdepositionen på området som følge af godkendelsen (N/ha/år), afstanden fra anlægget til naturområdet, baggrundsbelastningen med kvælstof samt totaldepositionen fra husdyrbruget.

Skærpselsesmulighederne indebærer, at der kan stilles vilkår svarende til de særlige bufferzoneregler, som er gældende for naturtyper omfattet af husdyrbruglovens § 7.

Lugt, transport- og trafikgener, støj

Kommunen skal i en miljøgodkendelse efter § 12 fastsætte vilkår, der sikrer, at husdyrbruget kan drives på stedet uden at påvirke omgivelserne på en måde, som er uforenelig med hensynet til omgivelserne, jf. husdyrbruglovens § 19, nr. 2, jf. § 27. Hvis husdyrbruget ligger mindre end 300 meter fra hhv. boliger eller boligområder mv., skal der altid fastsættes sådanne vilkår, jf. husdyrbruglovens § 27, stk. 1, 2. pkt., jf. § 20. Hvis husdyrbruglovens § 19 ikke er opfyldt, skal kommunen meddele afslag på ansøgningen, jf. § 31.

Specielt for lugt gælder der, at kommunen endvidere ikke må meddele godkendelse, hvis det ansøgte vurderes at medføre væsentlige virkninger på miljøet, jf. husdyrgodkendelsesbekendtgørelsens § 9, stk. 1, jf. stk. 3. Ved væsentlige virkninger på miljøet forstås, at det beskyttelsesniveau for bl.a. lugt, der er fastsat i bilag 3, punkt A-D, overskrides. Heraf fremgår, at der skal beregnes en geneafstand ud fra både den nye lugtvejledning (Vejledning om tilladelse og godkendelse af husdyrbrug), og efter FMK-vejledningen (Vejledende retningslinjer for vurdering af lugt og begrænsning af gener fra stalde, FMK, 2. udgave maj 2002). Geneafstanden fastsættes i hvert enkelt tilfælde på baggrund af den længste geneafstand beregnet efter de to vejledninger.

Hvis den beregnede geneafstand er længere end den faktiske afstand fra anlægget til de omkringboende, skal der ifølge bekendtgørelsens bilag 3 gives afslag. I enkelte tilfælde kan der - hvis kommunen vurderer, at omstændighederne taler for det - dog meddeles godkendelse f.eks. hvis den ansøgte husdyrproduktion medfører uændrede eller færre lugtgener end den eksisterende produktion samtidig med, at afstanden til omboende er længere end 50 pct. af den beregnede geneafstand.

I forhold til transport og -trafikgener fremgår det af husdyrgodkendelsesbekendtgørelsens § 5, stk. 2, jf. bilag 2 pkt. D12 og H35, angiver, at en ansøgning om godkendelse efter husdyrbruglovens § 12 skal indeholde oplysninger om virksomhedens interne transportveje samt til- og frakørselsforhold, herunder transport af gødning, dyr mv. Endvidere skal støjbelastningen i forhold til transport vurde-

res. Efter husdyrgodkendelsesbekendtgørelsens § 7, stk. 2, skal kommunen i forbindelse med en godkendelse vurdere, om til- og frakørsel til virksomheden vil kunne ske uden væsentlige miljømæssige gener for de omboende.

Gener affødt af trafik forbundet med driften af et husdyrbrug kan f.eks. opstå som følge af til- og frakørsel af dyr og foder samt kørsel på offentlig vej ved udbringning og opbevaring af husdyrgødning og anden form for gødning. Ved reguleringen af husdyrbrug er det praksis at betragte landzonen som landbrugets erhvervsområde, og beboere af boliger i landzonen må derfor acceptere visse ulemper, som kan være forbundet med at være nabo til et landbrug. Færdsel på offentlig vej reguleres af færdselsloven og håndhæves af politiet.

I en godkendelse kan der derfor primært stilles vilkår om anvendelse af bestemte adgangsveje til virksomheden. For virksomhedens egne køretøjer kan der herudover stilles vilkår om, hvilke veje der skal benyttes ved til- eller frakørsel. Endelig kan der stilles krav om, at til- eller frakørsel af foder, gødning mv. kun må ske på bestemte tidspunkter.

Sikkerhedsbarriere

Af husdyrgødningsbekendtgørelsens¹⁸ § 15 a, stk. 3, der trådte i kraft den 15. februar 2011 ved ændringsbekendtgørelse nr. 100 af 9. februar 2011, følger det, at beholdere til opbevaring af flydende husdyrgødning, der er beliggende i et risikoområde og nærmere end 100 meter til vandløb eller sø med et areal, der er større end 100 m², skal have etableret en beholderbarriere. Af husdyrgødningsbekendtgørelsens § 15 a, stk. 1, nr. 2 fremgår det, at et risikoområde er et område, hvor terrænet skræner med en gennemsnitlig hældning på mere end 6 grader fra beholderen mod vandløb eller søer med et areal større end 100 m². Eksisterende gyllebeholdere, der falder ind under denne bestemmelse, skal leve op til kravene senest den 1. januar 2012, jf. overgangsbestemmelsen § 2, stk. 2 i ændringsbekendtgørelsen.

Natur- og Miljøklagenævnets bemærkninger og afgørelse

Bedriften og tilhørende anlæg

Efter nævnets opfattelse skal de 3 ejendomme i medfør af husdyrbruglovens § 13 og forarbejderne til denne bestemmelse ikke godkendes samlet som ét anlæg. Selvom de ejes af den samme ejer, er der ikke en tilstrækkelig teknisk eller forureningsmæssig sammenhæng mellem ejendommene. Hertil kommer, at den korteste afstand mellem staldanlæggene på de 3 ejendomme er ca. 1.457 meter, og at ejendommene hverken er sammatrikuleret eller har fælles anlæg. Den for husdyrbruget erhvervs-mæssige trafik mellem de 3 ejendomme som følge af forskellige aftaler kan i sig selv ikke udløse krav om en samlet godkendelse af ejendommene.

Udvaskning af kvælstof til Busemarke Mose og Råby Sø

Bedriftens udbringningsarealer afvander til det internationale naturbeskyttelsesområde nr. 183, Busemarke Mose og Råby Sø, der således modtager udvaskede næringsstoffer fra arealerne.

Bedriftens arealer ligger i delopland Østersøen og delopland Fakse Bugt. Arealerne i Fakse Bugt afvander ikke til Natura 2000-områder. For så vidt angår arealerne i delopland Østersøen, udgør Natura 2000-området nr. 183 Busemarke Mose og Råby Sø kun en del af dette opland. Nævnet har foretaget beregninger på den del af delopland Østersøen, der udgøres af Natura 2000-området.

---

¹⁸ Bekendtgørelse nr. 1695 af 19. december 2006 med senere ændringer

Ifølge Miljøministeriets vandplan for Hovedvandopland 2.6 Østersøen¹⁹ er miljømålslovens miljømål "god tilstand" – bl.a. på grund af udvaskningen af kvælstof fra landbrug i oplandet – ikke opfyldt i området. Natur- og Miljøklagenævnet finder derfor, at enhver yderligere tilførsel af næringsstof vil forringe mulighederne for at opnå denne målsætning²⁰ og bidrage til, at den kumulative påvirkning øges i negativ.

Efter Natur- og Miljøklagenævnets opfattelse er der ikke i Vordingborg Kommunes afgørelse af 4. november 2008 foretaget en tilstrækkelig konkret vurdering af, om udvaskningen af kvælstof fra udbringningsarealerne vil kunne modvirke opfyldelsen af bevaringsmålsætningen for Busemarke Mose og Råby Sø, jf. habitatbekendtgørelsens § 7, stk. 1 og 2. Kommunen har heller ikke i tilstrækkelig grad dokumenteret, at der ikke vil være en skade på området.

Afgørelsen er derfor behæftet med en væsentlig mangel, jf. habitatbekendtgørelsens § 7, stk. 4, jf. stk. 1 og 2. Udgangspunktet må være, at vurderingen af et så væsentligt spørgsmål som kvælstofudvaskning til et internationalt naturbeskyttelsesområde skal gennemføres af kommunen som første instans. I overensstemmelse med nævnets praksis, jf. nævnets afgørelse af 24. november 2011 (j.nr. NMK-133-00068), har nævnet imidlertid overvejet, om nævnet i stedet for at hjemvise sagen kan ændre (reparere) kommunens afgørelse.

Nævnet har derfor foretaget en vurdering af den mulige påvirkning af Busemarke Mose og Råby Sø, der hidrører fra kvælstofudvaskning, efter retningslinjerne i Miljøstyrelsens digitale vejledning om miljøgodkendelse af husdyrbrug i overensstemmelse med nævnets praksis.

I vejledningen anføres det, at visse næringsstoffattige søer også kan være omfattet af afskæringskriteriet. Det drejer sig blandt andet om kalkrige søer og vandhuller med kransnålagler (naturtype nr. 3140). Busemarke Mose er dermed omfattet af afskæringskriterierne, da der findes forekomster af naturtype 3140.

Nævnet må herefter tage stilling til, om udvaskningen af kvælstof fra udbringningsarealerne – set i sammenhæng med andre kilder til kvælstofudledning i oplandet, forringer tilstanden i området. Efter nævnets beregninger under anvendelse af lineær regression er dyretrykket i perioden fra 2007 til 2010 været faldende. Idet det pågældende opland er under 10.000 DE, kan vurderingen heraf ikke alene baseres på oplysninger om udviklingen i dyretrykket i oplandet, jf. hertil Miljøstyrelsens digitale vejledning om miljøgodkendelse af husdyrbrug.

Nævnet har - efter at have indhentet oplysninger herom fra kommunen - vurderet, at den totale kvælstofudledning fra oplandet ikke har været stigende siden 2007, hvorfor det i henhold til vejledningen må lægges til grund, at udvaskningen af kvælstof fra udbringningsarealerne – set i sammenhæng med andre kilder til kvælstofudledning i oplandet, dvs. kumulativt – ikke forringer tilstanden i Busemarke Mose og Råby Sø.

Efter Miljøstyrelsens vejledning skal vurderingen af, om et husdyrprojekt i sig selv kan skade en recipient, foretages på baggrund af den mængde husdyrgødning, som projektet giver anledning til set i forhold til den samlede udvaskning af kvælstof i oplandet.

---

¹⁹ http://www2.blst.dk/download/nyk/plannotater/vandplan/2.6_Østersøen_Vandplanforslag.pdf

²⁰ Jf. Effekten af øgede kvælstoftilførsler på miljøet i danske fjorde. Faglig rapport fra DMU nr. 787,2010.

Efter nævnets vurdering udgøres den totale tilførsel af kvælstof til Busemarke Mose og Råby Sø ca. 26,9 t årligt. Nævnet har beregnet, at det ansøgte projekt årligt vil medføre en merbelastning af kvælstoftilførsel fra den udbragte husdyrgødning på i alt 236 kg N/år.

Det ansøgte projekt vil dermed medføre en kvælstoftilførsel, der udgør mindre end 5 % af den totale årlige udledning af kvælstof fra alle kilder i det aktuelle opland. Udbringning af husdyrgødning på arealerne vil derfor ikke i sig selv ifølge vejledningen kunne medføre målbare skadevirkninger i Busemarke Mose og Råby Sø, jf. habitatbekendtgørelsens § 7, stk. 1 og 2.

I forhold til udspretningsarealerne ønsker ansøger, at følgende to vilkår på miljøgodkendelsens side 11 ophæves:

"Der skal på ejendommen etableres 7,1 % (svarer i dag til 9,75 ha) efterafgrøder mere end det til enhver tid lovgivningsmæssige krav.

Efterafgrøder skal placeres således at de giver størst miljømæssig effekt, dog skal minimum 9,75 ha etableres på udspretningsarealer omfattet af nitratklasse 3.

Det bemærkes herved, ansøger selv har søgt med forudsætning om dette vilkår, men dog under protest. Ansøger mener imidlertid ikke, at der er grundlag for at opgradere udbringningsarealerne i delopland til Østersøen til nitratklasse 3. DØR ønsker det første vilkår om efterafgrøder skærpet med følgende tilføjelse:

"Disse efterafgrøder skal følge de samme regler som gælder for de lovpligtige efterafgrøder hvad angår artsvalg, dyrkningsperiode og kvælstofgødning. Hverken de ekstra efterafgrøder eller efterafgrøder som følge af de generelle krav må erstattes af grønne marker ifølge reglerne om nedsættelse af kravet til efterafgrøder som følge af grønne marker".

Natur- og Miljøklagenævnet har som udgangspunkt ikke grundlag for at ophæve vilkår om forudsætninger, som ansøgeren selv har ansøgt om. Hvis forudsætningen ikke kunne tiltrædes, ville den rigtige fremgangsmåde være at søge uden denne forudsætning, og herefter påklage et eventuelt afslag eller en godkendelse med skærpede vilkår. Nævnet kan på denne baggrund ikke ophæve vilkåret om ekstra afgrøder. Natur- og Miljøklagenævnet er i øvrigt enig med DØR i, at virkemidlet "flere efterafgrøder" ikke må kombineres med vintergrønne marker, fordi de miljømæssige effekter derved ikke opnås²¹, og at miljøgodkendelsens vilkår derfor må præciseres.

Fosfor

Sagen skal behandles efter de regler i husdyrgodkendelsesbekendtgørelsen, der var gældende før 10. april 2011, jf. § 2 i bekendtgørelse nr. 291 af 6. april 2011 om ændring af bekendtgørelse om tilladelse og godkendelse m.v. af husdyrbrug.

Efter husdyrgodkendelsesbekendtgørelsens § 9, stk. 1, jf. stk. 3, kan kommunen ikke godkende et projekt efter husdyrbruglovens § 12, hvis det generelle beskyttelsesniveau for fosforoverskud i bekendtgørelsens bilag 3, afsnit C, ikke er overholdt. Af bekendtgørelsens bilag 3, afsnit C, fremgår bl.a.:

"Kravet til fosforoverskuddet vil afhænge af jordtype, dræningsforhold og fosfortal. Der stilles krav til fosforoverskud på drænedede lerjorder og lavbundsarealer, herunder drænedede og grøftede sandjorder, der afvander til Natura 2000 vandområder, der er overbelastet med fosfor.

Hvis der efter gennemførelsen af den ansøgte etablering, udvidelse eller ændring kan dokumenteres fosforbalance for husdyrbruget, stilles der ikke krav med hensyn til fosfor uanset bedriftens fosfortal.

²¹ <http://www2.mst.dk/wiki/Husdyrvejledning.Virkemidler%20p%c3%a5%20arealer.ashx>

I øvrige tilfælde stilles følgende krav til fosforoverskuddet på bedriften. Det skal dog understreges, at for alle 4 grupper gælder, at det kun omfatter udbringningsarealerne i oplande til Natura 2000 områder, der er overbelastet med fosfor. Der henvises til kortmateriale, hvoraf disse oplande fremgår:

- For arealer på drænedede lerjord med et fosfortal under Pt 4,0 stilles der ingen krav. Fosforoverskuddet må dog ikke være større end harmonireglerne giver mulighed for på det pågældende husdyrbrug (Fosforklasse 0).
- For arealer på drænedede lerjord hvor fosfortallet er mellem Pt 4,0-6,0 stilles krav om, at fosforoverskuddet maksimalt må øges med 4 kg P/ha/år. Fosforoverskuddet må dog ikke være større end harmonireglerne giver mulighed for på det pågældende husdyrbrug, og kravet til fosforoverskuddet vil altid være opfyldt hvis fosforoverskuddet ikke overstiger 4 kg P/ha/år i efter-situationen (Fosforklasse 1).
- På lavbundsarealer stilles krav om at fosforoverskuddet ikke må øges uanset fosfortal. Hvis fosforoverskuddet i før-situationen er negativ er der dog kun krav om fosforbalance i efter-situationen. Med lavbundsarealer menes lave arealer i forhold til recipient med permanent højtstående grundvand, som er detailafvandet ved dræning eller grøftning, og som ikke har et højt indhold af jern vurderet ud fra okkerklassificeringen dvs. er okkerklasse II eller derover (Fosforklasse 2).
- For arealer på drænedede lerjord, hvor fosfortallet er over Pt 6,0 stilles krav om fosforbalance på det pågældende udbringningsareal (Fosforklasse 3)."

Det generelle beskyttelsesniveau for fosforoverskud i husdyrgodkendelsesbekendtgørelsens bilag 3, afsnit C, suppleres af en adgang for kommunen til at stille skærpede vilkår efter bekendtgørelsens § 11, stk. 2-4. Kriterierne for fastsættelse af skærpede vilkår vedrørende fosforoverskud findes i bekendtgørelsens bilag 4, afsnit 2, der er sålydende:

"2. Kriterier for fosforoverskud

Vurderer kommunalbestyrelsen, at der skal stilles vilkår, der rækker ud over beskyttelsesniveauet for fosforoverskud som angivet i bilag 3, anvendes følgende kriterier:

- A. På andre drænedede lerjorde med lavere fosfortal end forudsat i de pågældende fosforklasser, jf. bilag 3, og som ligger i oplande til mindre sårbare Natura 2000 vandområder overbelastet med fosfor, stilles vilkår om maksimal fosforoverskud.
- B. I oplande til mindre sårbare Natura 2000 vandområder stilles vilkår svarende til de vilkår for oplande til Natura 2000 vandområde overbelastet med fosfor og omfattet af krav i henhold til fosforklasse 1, 2 eller 3.
- C. Kommunalbestyrelsen skal beregne fosforoverskuddet og forøgelsen af fosforoverskuddet efter samme retningslinjer som i forbindelse med beskyttelsesniveauet for fosforoverskud angivet i bilag 3.#

På baggrund af indplaceringen i fosforklasser og oplysningerne om det gennemsnitlige fosforoverskud for arealerne har kommunen vurderet, at det ansøgte projekt overholder det generelle beskyttelsesniveau for fosforoverskud i husdyrgodkendelsesbekendtgørelsens bilag 3, afsnit C.

Under hensyn til arealernes beliggenhed og karakter samt det beregnede fosforoverskud på bedriften finder nævnet ikke anledning til i den foreliggende sag at fastsætte yderligere vilkår vedrørende fosforoverskuddet, jf. husdyrgodkendelsesbekendtgørelsens § 11, stk. 3.

Vilkår om udspretningsarealer i øvrigt

Gefion har på vegne af ansøger påklaget følgende vilkår udspretningsarealer under henvisning til, at disse bør fjernes:

"På matrikel 22 F, 23 d og 24 Busemarke By, Magleby skal al udspretning af gylle ske ved nedfældning. Ved nedfældning i vintersæd eller andre etablerede afgrøder må kun en meget lille del af husdyrgødningen efterlades på jordoverfladen.

Der skal løbende udtages jordbundsanalyser med henblik på at følge fosfortallenes udvikling. Analyserne må maksimalt være 5 år gamle. Desuden skal de være baseret på et repræsentativt udsnit af de ejede og forpagtede udbringningsarealer (angivelse af prøvefrekvens). Jordbundsanalyser skal opbevares i mindst 5 år og forevises kommunen ved tilsyn.

Dyrkede arealer skal pløjes, harves og dyrkes mv. på langs med vandløb i en 50 m zone. Udbringning af gylle skal ligeledes ske på langs med vandløb i en 50 m zone."

Vordingborg Kommune har i miljøgodkendelsen begrundet kravet til førstnævnte vilkår således:

"Et par matrikler til udspreddning ligger nærmere end 1000 m til et § 7 område og dermed er der i henhold til loven stillet vilkår om, at al udbringningen af gylle skal ske ved nedfældning for at begrænse ammoniakfordampning i området."

Det fremgår af husdyrgødningsbekendtgørelsen § 24, stk. 3,²² at udbringning af flydende husdyrgødning på sort jord og græsmarker skal ske ved nedfældning. Nævnet bemærker, at matrikel 22 F, 23 d og 24 Busemarke By, Magleby hverken er sort jord eller græsmark, hvorfor det ikke er tilstrækkeligt begrundet at fastsætte vilkåret. Nævnet vurderer derfor, at det første vilkår bør ophæves. Hvad angår det andet nævnte vilkår, bemærker nævnet, at der ikke er indført P-tal i ansøgningen, hvorfor vurderingen af P-udvaskning ikke er baseret på forudsætningen om P-tal. Derfor vurderer nævnet, at vilkåret bør ophæves. Endvidere finder nævnet ikke, at der med den anførte begrundelse er tilstrækkelig miljøfagligt belæg for det sidste vilkår, hvorfor også dette ophæves.

Gylleaftaler

Dan Allan Thygesen anfører i sin klage over tillægget til miljøgodkendelsen, at han skulle have haft mulighed for at påklage gylleaftalen mellem Klintevej 300-301 og Risbækvej 5. Kommunen er imidlertid ikke part i gylleaftalen, og aftalen er heller ikke en afgørelse i forvaltningslovens forstand. Derfor skulle kommunen ikke foretage partshøring om selve gylleaftalen, og aftalen kunne heller ikke i sig selv påklages. Kommunen har oplyst, at arealerne burde være godkendt efter lovens § 16. Natur- og Miljøklagenævnet er enig heri, og klagen fra ansøgeren over, at disse arealer blev udtaget, kan således ikke tiltrædes. Hvis arealerne ikke opnår § 16-godkendelse, er ansøgeren uanset kommunens miljøgodkendelse af 13. november 2008 forpligtet til at finde alternative udspreddingsarealer, og kommunen er forpligtet til at føre tilsyn hermed. Natur- og Miljøklagenævnet har ikke taget stilling til, hvorvidt Dan Allan Thygesen har partsbeføjelser i en sag omkring § 16-godkendelse, idet dette forhold ikke har betydning for nærværende sag.

Gylleudbringning

Natur- og Miljøklagenævnet bemærker, at der ikke er indført vilkår om maksimal tilførsel af DE/år til udbringningsarealerne. Nævnet vurderer, at der bør indsættes vilkår herom. Det påhviler ejendommens indehaver at tilrettelægge produktionen, så vilkåret til enhver tid overholdes.

Anvendelse af BAT i det ansøgte projekt

Det følger af nævnets praksis, at Miljøstyrelsens "Vejledende emissionsgrænseværdier opnåelige ved anvendelse af den bedste tilgængelige teknik (BAT)" i sager efter husdyrbruglovens §§ 11 og 12 skal anvendes ved vurderingen af, om ammoniakemissionen fra husdyrbrugets anlæg begrænses mest muligt ved anvendelse af BAT.

Ved fastsættelse af en emissionsgrænseværdi for det samlede anlæg skal der ifølge vejledningen udregnes emissionsgrænser for de enkelte dele af (stald)anlægget. Summen af disse emissionsgrænser udgør emissionsgrænseværdien for det samlede anlæg, som skal overholdes af husdyrbruget.

Nævnet vurderer, at hele anlægget i denne sammenhæng skal betragtes som og har beregnet en samlet vejledende emissionsgrænseværdi for anlægget på 3.516 kg N/år. Anvendelsen af de i ansøgningen anførte teknikker og den forudsatte placering af produktionen vil medføre en ammoniakemission fra det samlede anlæg på i alt 3.700,78 kg N/år.

---

²² I bekendtgørelse nr. 1695 af 19. december 2006 om husdyrbrug og dyrehold for mere end 3 dyreenheder, husdyrgødning, ensilage m.v. som ændret ved bekendtgørelse nr. 1209 af 11. oktober 2007, bekendtgørelse nr. 736 af 30. juni 2008

Ammoniakemissionen fra det ansøgte projekt overskrider dermed som udgangspunkt den vejledende emissionsgrænseværdi. Endvidere er ammoniakemissionen fra det samlede anlæg beregnet på baggrund af de oplysninger, ansøger har angivet i ansøgningsskemaet, hvoraf det fremgår, at stalden er indrettet med delvist spaltegulv med 50-75 % fast gulv. Natur- og Miljøklagenævnet har vurderet, at betonpladen ikke kan accepteres som fast gulv, hvorfor der skal foretages nye beregninger.

Ansøger har under sagens behandling i Natur- og Miljøklagenævnet indleveret nye beregninger på baggrund af gulvtypen drænet gulv + spalter (33/67) og tilkendegivet at ville foretage følgende ændringer i det ansøgte projekt: gylleforsuring med en ammoniak reducerende effekt på 70 %.

Efter nævnets beregninger vil det ansøgte projekt med disse ændringer medføre en faktisk ammoniakemission fra anlægget, der ikke overskrider den samlede vejledende emissionsgrænseværdi. I det emissionsgrænseværdien ikke overskrides, finder nævnet i overensstemmelse med Miljøstyrelsens vejledning, at det ansøgte projekt med de af ansøger tilkendegivne ændringer overholder husdyrbruglovens krav om at begrænse ammoniakemission fra staldanlæggene ved anvendelse af BAT.

Natur- og Miljøklagenævnet finder dog samtidig, at der i godkendelsen skal indsættes vilkår om, at ansøger inden den 2 måneder skal anvende gylleforsuring, jf. husdyrbruglovens § 27, stk. 1. Endvidere indsættes vilkår om driften og egenkontrol af gylleforsuringsanlægget.

Som redegjort for under afsnittet "Sagens oplysninger" har ansøgeren påklaget vilkår på side 10 i miljøgodkendelse for "BAT Andet". Nævnet vurderer bl.a. under henvisning til vilkårenes upræcise formulering og manglende begrundelse for vilkårets nødvendighed samt henset til, at husdyrbruget i overensstemmelse med ovenstående overholder BAT-kravet, at vilkåret vedrørende implementering af nye teknikker, samt vilkåret om, at ejendommen skal gennemgås af en energi- og en svinefodringskonsulent, skal ophæves.

Natur- og Miljøklagenævnet finder endvidere, at der ikke under hensyn til ovenstående er grundlag for at stille krav om særlige teknikker, herunder gylleseparering eller biogasanlæg.

Landskabelige forhold

Natur- og Miljøklagenævnet lægger til grund på baggrund af sagens oplysninger og kommunens begrundelse, der er baseret på lokalkendskab samt faglig vurdering, at det reflekterende tag fremstår markant i omgivelserne omkring husdyrbruget og påvirker den visuelle værdi af området væsentligt. Nævnet finder derfor ikke er grundlag for at tilsidesætte kommunens skøn, hvorefter vilkåret om mørke tage er nødvendigt for at afbøde væsentlig påvirkning af landskabelige værdier. Det bemærkes herved, at ansøgeren uden væsentlige omkostninger kunne havde indpasset projektet i overensstemmelse med vilkåret, hvis der var søgt om godkendelse, inden anlægget var bygget.

Ammoniakdeposition på Natura 2000-natur

Som nævnt ovenfor omfatter Natura 2000-området Busemarke Mose og Råby Sø bl.a. arealer med elle- og askeskov, rigkær og avneknippemose, og den eksisterende viden om disse naturtyper tyder på, at de er sårbare over for tilførsel af kvælstof fra luften.

Baggrundsbelastningen samt den samlede tilførsel af N fra staldanlægget til Busemarke Mose og Råby Sø, jf. husdyrbruglovens § 103, stk. 2, medfører, som det fremgår, at den nedre tålegrænse for elle- og askeskov er overskredet, mens den nedre tålegrænse for rigkær og avneknippemose ikke er overskredet.

På baggrund af Vordingborg Kommunes beregninger, besigtigelse og vurdering af arealerne finder Natur- og Miljøklagenævnet det godtgjort, at der ikke vil pågå en tilstandsændring i miljøgodkendelsens retsbeskyttelsesperiode for Busemarke Mose og Råby Sø.

Natura 2000-område nr. 171: Klinteskoven og Klinteskov kalkgrund ligger som nævnt omkring 2.000 meter fra husdyrbrugets anlæg og da husdyrholdet er under 500 DE, vurderer Natur- og Miljøklagenævnet, at Natura 2000-området ikke vil blive påvirket af ammoniakemissionen fra husdyrbruget.

Nævnet finder derfor ikke grundlag for at stille vilkår om, at ammoniakdepositionen på Klinteskoven ikke må overstige 0 kg N/ha.

Bilag IV-arter og andre arter

Natur- og Miljøklagenævnet finder, at en kommune i sin afgørelse om miljøgodkendelse af et husdyrbrug skal redegøre for, om der i nærheden af det ansøgte projekt findes yngle- eller rasteområder for bilag IV-dyrearter eller forefindes plantearter optaget på bilaget. I bekræftende fald må kommunen redegøre for i miljøgodkendelsen, om det ansøgte som følge af øget udledning af ammoniak fra staldanlægget vil føre til beskadigelse eller ødelæggelse af sådanne områder eller arter.

Ifølge miljøgodkendelsen er det Vordingborg Kommunes vurdering, at ammoniakemissionen fra anlægget ikke vil medføre forringelse af levevilkårene for sortpletet blåfugl. Det skal i den forbindelse bemærkes, at der er udtaget arealer af ansøgningen nær Høvblege. Arealerne er dog aftalearealer, hvilket betyder, at disse ikke reguleres af godkendelsen, men skal godkendes særskilt efter husdyrbruglovens § 16, se afsnittet om "Gylleaftaler".

Natur- og Miljøklagenævnet finder ikke grundlag for at tilsidesætte kommunens vurdering i denne henseende, under hensyn til at nederste tålegrænse ikke er overskredet samt under hensyntagen til afstanden fra markerne og anlægget til levestedet for den sortplettede blåfugl. Med samme begrundelse finder Natur- og Miljøklagenævnet, at miljøgodkendelse ikke indebærer nogen væsentlig påvirkning af arten Timiankøllesværmer.

På den anden side finder nævnet heller ikke grundlag for, at fastslå, at kommunen skulle have foretaget en mere lempelig vurdering, som hævdet af ansøgeren. Som sagen foreligger oplyst for nævnet, har ansøgeren selv udtaget de aftalearealer, der potentielt var skadelige for Høvblege. Nævnet har derfor ikke grundlag for at konstatere, hvorvidt kommunen burde have tilladt udbringning af husdyrgødning på arealerne.

Naturarealer omfattet af naturbeskyttelseslovens § 3

Ved vurderingen af, om etablering, udvidelse eller ændring af et husdyrbrug kan føre til tilstandsforandringer i et nærliggende § 3 område, må der efter Natur- og Miljøklagenævnets opfattelse tages udgangspunkt i, om det ansøgte vil indebære en merdeposition på mindre end 1 kg N/ha/år. I givet fald vil det ansøgte efter den tilgængelige viden ikke medføre, at der sker en tilstandsændring, uanset hvilken tilførsel der sker samlet set til området på ansøgningsstidspunktet.

Hvis der vil være en mertilførsel på mere end 1 kg N/ha/år forbundet med det ansøgte, må kommunen vurdere, om denne mertilførsel kan medføre tilstandsændringer. Vurderingen må ske under hensyn til områdets tilstand, viden om andre kilder til kvælstoftilførsel til området og oplysninger om baggrundsdepositionen i kommunen. Hvis der ikke foreligger tilstrækkelige og opdaterede oplysninger om områdets tilstand, må dette efter nævnets opfattelse besigtiges af kommunen.

Der findes ikke naturområder omfattet af naturbeskyttelseslovens § 3 inden for 1.000 m fra staldanlægget, som mertilføres over 1 kg som følge af etableringen. På den baggrund finder Natur- og Miljøklagenævnet ikke grundlag for at stille skærpede vilkår til ammoniakemissionen fra anlægget.

Lugt

Natur- og Miljøklagenævnet har fundet, at hvis virksomheden overholder de af kommunen opstillede vilkår samt de af nævnet tilføjede vilkår, vil den ansøgte produktion ikke medføre væsentlige lugtgener. Vilkårene vil realistisk set kunne overholdes under virksomhedens normale drift.

Natur- og Miljøklagenævnet har herved lagt vægt på, at der ikke er enkeltboliger eller områder mv. inden for de udregnede lugtgenefstande, jf. afsnittet "Sagens oplysning" ovenfor. Der er ikke efter nævnets opfattelse grundlag for at antage, at virksomhedens lugtbidrag til disse områder alligevel er uacceptabelt.

Som det fremgår af ansøgningskemaet og afsnittet "Sagens oplysning" ovenfor, er genefstanden fra anlægget til samlet bebyggelse beregnet efter den nye lugtvejledning ikke overholdt.

Af husdyrgodkendelsesbekendtgørelsen bilag 3, pkt. B, fremgår det, at den nye lugtvejledning kan ændres på baggrund af ny viden, og spredningsmodellen kan efter ansøgers ønske helt generelt erstattes af en konkret spredningsberegning med OML-modellen.

Ansøger har ladet udarbejde beregninger af spredningen af lugten fra anlægget ved en konkret spredningsberegning efter den såkaldte OML-model (udarbejdet af Danmarks Miljøundersøgelser). OML-beregningen viser, som det fremgår af miljøgodkendelsen, at lugtgenekriteriet for samlet bebyggelse vil være overholdt.

Det er nævnets opfattelse, at når der anvendes en konkret spredningsberegning som erstatning for beregning med OML-modellen, bør kommunen vurdere, om den anvendte OML-beregning er lavet med korrekte beregningsfaktorer. Endvidere bør kommunen foretage en vurdering af ansøgers tolkning af resultaterne.

Det fremgår af Miljøstyrelsens vejledning om miljøgodkendelse af husdyrbrug²³, at der ved tolkning af konkrete OML-beregninger som udgangspunkt skal anvendes en "konservativ tolkning", hvilket betyder, at der skal anvendes den højeste lugtkoncentration i en given afstand fra anlægget. Hvis OML-beregningen giver asymmetriske resultater, kan ansøger vælge at foretage en "skarp tolkning", hvor der anvendes lugtkoncentrationen i den specifikke retning. En "skarp tolkning" bør ledsages af en forklaring på årsagerne til, at OML-beregningen har givet asymmetriske resultater.

Nævnet har foretaget en vurdering af ansøgerens konkrete OML-beregning, der viser, at lugtemissionen i en afstand af 434 m fra husdyrbruget ikke vil overskride $7 \text{ OU}_E/\text{m}^3$. Nævnet kan tiltræde den anførte beregning og kommunens tolkning af resultaterne. På den baggrund vurderer Natur- og Miljøklagenævnet, at lugtgenekriterierne i husdyrbrugloven er overholdt.

Det fremgår af miljøgodkendelsen, som citeret under afsnittet "Sagens oplysninger", at der er foretaget tilpasninger af ventilationsanlægget. Tilpasningerne er en forudsætning for resultatet af OML-

---

²³ http://www2.mst.dk/wiki/Husdyrvejledning.Lugt.ashx#Husdyrvejledning.Lugt+Vurering_I_Konkret_beregning_efter_OML-multi_modellen_10

beregningerne, hvorfor nævnet vurderer, at der bør indsættes vilkår for ventilationsanlægget. Det påhviler ejendommens indehaver at tilrettelægge produktionen, så vilkåret til enhver tid overholdes.

Beregningerne vedrørende de forventede lugtgener afhænger tillige af, hvor mange dyr der er opstaldet ad gangen. Nævnet finder derfor, at der bør fastsættes vilkår om et maksimalt antal dyr, som må findes på stald ad gangen (antal stipladser eller tilsvarende). Nævnet indsætter vilkår herom svarende til ansøgningen. Det påhviler ejendommens indehaver at tilrettelægge produktionen, så vilkåret til enhver tid overholdes.

Nævnet finder, at følgende vilkår er for ubestemt og vilkårligt formuleret til, at det kan indgå i en forvaltningsretlige afgørelse, hvorfor det ophæves:

"Såfremt der i godkendelses perioden udvikles andre kvalitetssikrede metoder til at måle lugt end den olfaktometriske analyse kan tilsynsmyndigheden forlange en lugtmåling gennemført, hvis det af tilsynsmyndigheden vurderes, at de teoretiske lugtberegninger ikke overholdes"

Nævnet vurderer, at de af Dan Allan Thygesen påklagede vilkår er tilstrækkeligt formulerede til at sikre, at anlægget fungerer som forudsat i miljøgodkendelsen. Tillige vurderes, at et årligt serviceeftersyn på ventilationsanlægget, er tilstrækkeligt.

Da lugtgenekriterierne i husdyrbrugloven er overholdt, er der ikke grundlag for at stille yderligere vilkår om lugt og for ventilationsanlæggene.

Transport- og trafikgener samt tillægget til miljøgodkendelsen

Nævnet finder efter en samlet vurdering, at Vordingborg Kommune på tilstrækkelig vis efter husdyrbrugloven har søgt at begrænse generne fra transport/trafik ved de stillede vilkår, herunder det vilkår, der fremgår af tillægget til miljøgodkendelsen. Nævnet finder efter en samlet vurdering ikke grundlag for at stille yderligere vilkår end de i miljøgodkendelsen samt tillægget fastsatte. Natur- og Miljøklagenævnet har i øvrigt ikke fundet belæg for at tilsidesætte tillægget på grundlag af de af Østmøn Naturforening og Dan Allan Thygesen anførte klagepunkter om sagsbehandlingsfejl, inddragelse af ulovlige hensyn og overtrædelse af lighedsprincippet i forbindelse med tillægget m.v.

Natur og Miljøklagenævnet kan ikke tage stilling til, om kommunen i forbindelse miljøgodkendelsen eller tillægget har tilsidesat vejlovgivningen.

Støj

Efter en samlet vurdering af sagens omstændigheder, har Natur- og Miljøklagenævnet fundet, at hvis virksomheden overholder de af kommunen opstillede vilkår og de af nævnet tilføjede vilkår, jf. straks nedenfor, vil den ansøgte produktion ikke medføre væsentlige støjgener for de omkringboende. Nævnet har lagt vægt på, at kommunen har indsat et vilkår med maksimale støjgrænser i overensstemmelse med Miljøstyrelsens vejledning om godkendelse af husdyrbrug. Nævnet finder efter en samlet vurdering ikke grundlag for at stille yderligere vilkår vedrørende støj end de i miljøgodkendelsen fastsatte.

Sikkerhedsbarrierer

Efter nævnets beregninger, er der ikke er skrånende arealer i nærheden af gyllebeholderen. Det fremgår ved opslag på Danmarks Miljøportal, at der ikke findes søer eller vandløb med et areal større end 100 m² i en afstand af 100 m eller mindre fra gyllebeholderen. Da betingelserne i husdyrgødningsbekendtgørelsens § 15 a, stk. 3 for sikkerhedsbarriere således ikke er opfyldt, skal der ikke stilles krav herom i miljøgodkendelsen.

Opsættende virkning

I både klagen fra DN og ØN, og de supplerende bemærkninger fra ØN er det navnlig gjort gældende, at godkendelsen vil have skadende virkning på nærtliggende naturområder og miljø, hvorfor klagen bør tillægges opsættende virkning. Husdyrbruglovens § 81, stk. 1 fastslår, at klage over tilladelse, godkendelse eller dispensation, som udgangspunkt ikke har opsættende virkning, medmindre Natur- og Miljøklagenævnet bestemmer andet. En dispensation fra hovedreglen om opsættende virkning i husdyrbruglovens § 81, stk. 1, forudsætter, at der foreligger særlige, konkrete grunde, der taler for at fravige hovedreglen. Efter en samlet vurdering af de oplysninger, der foreligger i sagen, findes der ikke at foreligge sådanne særlige konkrete forhold, at nævnet kan tillægge klagerne opsættende virkning. Endvidere skal det bemærkes, at godkendelse blev udnyttet den 13. november 2008, altså samme dag, den blev givet, og dermed inden anmodningen om opsættende virkning var tilkendegivet for nævnet. Nævnet finder derfor ikke, at lovens hovedregel om, at klage ikke har opsættende virkning, kunne fraviges i denne sag.

Natur- og Miljøklagenævnet gør opmærksom på, at den ikke-opsættende virkning ikke indebærer begrænsninger i nævnets adgang til at ændre eller ophæve en påklaget tilladelse, godkendelse eller dispensation, jf. § 81, stk. 2. Det betyder, at en eventuel udnyttelse af miljøgodkendelsen, inden Natur- og Miljøklagenævnets afgørelse foreligger, sker på ansøgers egen regning og risiko.

Kontakt til EU

Der er i forbindelse med klagerne anført, at EU bør kontaktes, da sagen bl.a. vedrører habitatdirektivet. Nævnet finder ikke grund til at inddrage instanser ved EU.

Nyetablering eller udvidelse

Det fremgår af ansøgningen, at beregningerne er foretaget med en nudrift på 0 dyreenheder, altså svarende til en etablering. Vordingborg Kommune har i sine bemærkninger til klagerne forklaret, at alle beregningerne er foretaget som om, at husdyrbruget nyetables og ikke udvides. Nævnet finder på baggrund af sine beregninger ikke anledning til at tilsidesætte Vordingborg Kommunes forklaring, hvorfor det lægges til grund, at ansøgningens beregninger og godkendelsens vurderinger er foretaget ud fra en nyetablering.

Dyrevelfærd

Med hensyn til det af Jørgen Munck Rasmussen og Rita Mossmann anførte om pladsforhold i relation til dyrevelfærd bemærker Natur- og Miljøklagenævnet, at disse forhold ikke indgår ved vurderingen af, om der kan meddeles godkendelse til den ansøgte etablering efter husdyrbrugloven. Natur- og Miljøklagenævnet har derfor ikke mulighed for at behandle dette klagepunkt.

Overproduktion

For så vidt angår det af DØR anførte om overproduktion, bemærker Natur- og Miljøklagenævnet, at det ikke kan tage stilling til klager over kommuners udførelse af den tilsynsforpligtelse, der påhviler dem efter lovgivningen. Nævnet må herom i stedet henvise klagerne til at rette henvendelse til den pågældende statsforvaltning, her Statsforvaltningen Sjælland. Nævnet henviser i øvrig til afsnittet om "lugt", hvoraf det fremgår, at der er fastsat vilkår om et maksimalt antal dyr i stalden, svarende til 3.120 slagtesvin. Jævnlig svinetælling for at hindre overproduktion er et spørgsmål om tilsyn, som nævnet ikke kan kompetence til at behandle, se afsnittet "Tilsyn" nedenfor.

Tilsyn

Dan Allan Thygesen har anført, at der ikke føres tilstrækkeligt tilsyn med overholdelsen af miljøgodkendelsens vilkår om transportruten, at kommunen sjældent beser bedriften, at der er anvendt nedrivningsbrokker til støbning af fundament, samt at ansøger ikke har overholdt miljøgodkendelsens krav til staldindretning. Nævnet kan ikke tage stilling til de ovenfor nævnte klagepunkter, da de vedrører kommunens udførelse af den tilsynsforpligtelse, der påhviler dem efter lovgivningen. Nævnet må herom i stedet henvise klagerne til at rette henvendelse til den pågældende statsforvaltning, her Statsforvaltningen Sjælland.

Ulovlig udvidelse, produktion og opførelse bygninger

Til det anførte om den af ansøger forinden foretagne ulovlige udvidelse af produktion og opførelse af bygninger, bemærker nævnet, at Vordingborg Kommune har anmeldt disse forhold til politiet. Nærværende miljøgodkendelse er således en efterfølgende retlig lovliggørelse, og en sådan afgørelse skal som udgangspunkt træffes svarende til, hvordan man ville have vurderet ansøgningen, hvis de ulovlige forhold ikke var etablerede. Kommunen havde ikke pligt til at afvente med at udstede miljøgodkendelsen til straffesagen blev afgjort efter husdyrbruglovens § 91, idet kommunen mister nogen indgrebsmuligheder, jf. husdyrbruglovens § 36-38. I øvrigt har Natur- og Miljøklagenævnet ikke kompetence til at tage stilling til spørgsmål om tilsyn og kommunens eventuelle anvendelse af husdyrbruglovens § 36-38.

CO2-regnskab og -reduktion

Det af DN anførte, om at der bør stilles krav om, at bedriften skal føre et CO2-regnskab, samt at der skal ske CO2-reduktion, er ikke forhold, der reguleres af husdyrbrugloven. Derfor kan nævnet ikke fastsætte de nævnte vilkår.

VVM-direktivets art. 6 a

Nævnet finder efter en gennemgang af sagens dokumenter ikke grundlag for at tage det påklagede omkring VVM-direktivets art. 6 a til følge. Nævnet bemærker i denne forbindelse, at Vordingborg Kommune ikke havde mulighed for at partshøre inden byggeriet startede, da byggeriet blev startet uden godkendelse. Kommunen har efterfølgende partshørt, inden der blev givet byggetilladelse og inden der blev givet godkendelse og tillæg til godkendelse efter husdyrbruglovens regler. Hvorvidt der er tale om en nyetablering eller udvidelse henviser nævnet til afsnittet "Nyetablering eller udvidelse" ovenfor.

Sagsbehandling af tidligere ansøgning

Dan Allan Thygesen har påklaget sagsbehandlingsforløbet af en tidligere ansøgning fra Risbækvej 5. Nævnet finder ikke anledning til at behandle dette yderligere, da dette forhold ikke har relevans for den miljøgodkendelse Vordingborg Kommune har givet den 13. november 2008 eller for Natur- og Miljøklagenævnet behandling af klagerne over denne miljøgodkendelse.

Ikke overholdt afstandskrav

Dan Allan Thygesen og ØN anfører i sin klage, at afstandskravene i husdyrbruglovens § 8, stk. 1, nr. 3, ikke er overholdt, og at landmanden i øvrigt ikke overholder afstandskravene til vandløb på andre af sine gårde. Vordingborg Kommune har i sine bemærkninger til klagerne anført, at der hverken ifølge kommunens naturafdeling eller af gamle kort eksisterer et rørlagt vandløb som anført. På baggrund af nævnets egne undersøgelser, finder nævnet ikke grundlag for at tilsidesætte Vordingborg Kommunes oplysning om, at afstandskravene i husdyrbruglovens § 8, stk. 1, nr. 3, er overholdt, og at det dermed ikke er nødvendigt at meddele dispensation efter lovens § 9, stk. 3. Endvidere gør

nævnet opmærksom på, at nævnet kun har kompetence til at vurdere om afstandskravene er overholdt på den bedrift, som den påklagede miljøgodkendelse omhandler.

Forkerte oplysninger om husdyrtrykket

Efter nævnets vurdering er Vordingborg Kommune vurdering af husdyrtrykket korrekt. Endeligt skal nævnet bemærke, at der ikke er krav til, at kommunerne angiver tidligere husdyrtryk i godkendelse.

Fejl i IT-beregningerne

For så vidt angår klagepunkter om forkerte beregninger bemærkes, at ansøgningens beregninger er foretaget i husdyrgodkendelse.dk, som krævet efter husdyrgodkendelsesbekendtgørelsens § 5. Husdyrgodkendelse.dk er et digitalt ansøgningssystem, hvis miljøberegninger udføres i overensstemmelse med husdyrgodkendelsesbekendtgørelsens bilag 3. Systemet er datateknisk, indholds- og beregningsmæssigt dokumenteret, og er undergivet Miljøstyrelsens løbende tilsyn. Nævnet har ikke i den foreliggende sag fundet grundlag for at tilsidesætte ansøgningens beregninger.

Konklusion

Natur- og Miljøklagenævnet finder i øvrigt ikke, at klagerne kan føre til, at nævnet må tilsidesætte kommunens afgørelse, henset til de vurderinger nævnet har foretaget oven for, og de vilkår nævnet tilføjer til godkendelsen.

På denne baggrund stadfæster Natur- og Vordingborg Kommunes afgørelse af 13. november 2008 om miljøgodkendelse af husdyrbruget på ejendommen Risbækvej 5, 4791 Borre, samt afgørelsen af 24. marts 2009 om tillæg til miljøgodkendelsen, med følgende ændringer.

Følgende vilkår tilføjes i afsnittet om "Vilkår for anlæg", "Ventilation", som 2. vilkår:

"Højde på afkast fra ventilationsanlægget skal være 5,2 m og 6,9 m i overensstemmelse med OML-beregning. Volumenstrøm per afkast skal udgøre 16.870 m³/år."

Følgende vilkår tilføjes i afsnittet om "Vilkår for anlæg", "Lugt":

"Der må maksimalt være 3.120 slagtesvin svarende til 205.920 kg svin på stald ad gangen og produktionen må ikke overstige 371,4 DE slagtesvin (30-102 kg) på årsplan."

Følgende vilkår tilføjes indledningsvist i afsnittet om "Vilkår for udspretningsarealer":

"På husdyrbrugets ejede og forpagtede arealer må der årligt maksimalt udbringes 192,31 DE, svarende til 19.443 kg N/år og 3.527 kg P/år."

Vilkåret:

"Der skal på ejendommen etableres 7,1 % (svarer i dag til 9,75 ha) efterafgrøder mere end det til enhver tid lovgivningsmæssige krav."

ændres til følgende:

"Der skal på ejendommen etableres 8,1 % (svarer i dag til ha) efterafgrøder mere end det til enhver tid lovgivningsmæssige krav.

De ekstra efterafgrøder eller efterafgrøder som følge af planteavlsvilkåret må ikke erstattes af vintergrønne marker".

I afsnittet om "Vilkår for anlæg", tilføjes et nyt underpunkt "drift af gylleforsuringsanlæg" efter underpunktet "Ventilation". Der tilføjes følgende vilkår til underpunktet:

"Der skal inden udgangen af 2012 etableres et anlæg til svovlsyrebehandling af gylle fra hele produktionen af slagtesvin.

Svovlsyretanken skal være udstyret med et indbygget opsamlingskar. Svovlsyretanken skal placeres på en plads med støbt bund og være sikret mod påkørsel. Procestanken skal være forsynet med låg.

Der må kun anvendes svovlsyre.

Før svovlsyrebehandling må den gennemsnitlige pH-værdi i gyllen på månedsbasis maksimalt være 6,0. Alle målte pH-værdier før svovlsyrebehandling skal dog være mindre end 6,5.

Svovlsyrebehandlingsanlægget skal indstilles til at behandle gyllen til pH-værdi 5,5.

Svovlsyrebehandlet gylle må ikke opbevares sammen med ubehandlet gylle.

Svovlsyrebehandlingsanlægget skal vedligeholdes i overensstemmelse med producentens vejledning. Producentens vejledning skal opbevares på husdyrbruget."

Følgende vilkår tilføjes i afsnittet om "Tilsyn og egenkontrol":

"Gyllens pH-værdi skal registreres elektronisk før og efter hver svovlsyrebehandling. Der skal endvidere føres en elektronisk statistik, der som minimum indeholder oplysninger om de gennemsnitlige pH-værdier i gyllen på månedsbasis før svovlsyrebehandling.

Der skal indgås en skriftlig aftale med producenten om serviceeftersyn af svovlsyrebehandlingsanlægget, herunder kalibrering af pH-målere. Svovlsyrebehandlingsanlægget skal kontrolleres af producenten mindst hver fjerde måned. Serviceaftale med producenten skal opbevares på husdyrbruget.

Tilsynsmyndigheden skal underrettes i følgende situationer:

Den gennemsnitlige pH-værdi i gyllen på månedsbasis er større end 6,0 før svovlsyrebehandling.

Der måles pH-værdier før svovlsyrebehandling, som er større end 6,5, i en sammenhængende periode på mere end 2 uger.

Svovlsyrebehandlingsanlægget er ude af drift i en periode på mere end 5 dage.

Data for pH-målinger, dokumentation for kalibrering af pH-måler samt kontrolrapporter skal opbevares på husdyrbruget i mindst fem år og forevises på tilsynsmyndighedens forlangende."

Følgende vilkår fra miljøgodkendelsen under afsnittet "Vilkår for BAT", "Andet" ophæves:

"Nye teknikker, der på kan nedbringe evt. gener fra stald og gødningsopbevaringsanlæg væsentligt skal implementeres på Risbækvej 5 indenfor en periode på 1 år efter teknikken er tilgængelig og effekten påvist. I tvivlstilfælde er det Vordingborg Kommune der vurderer, hvorvidt en teknik skal implementeres. Dog under anvendelse af proportionalitetsprincippet."

"Ejendommen Risbækvej 5 skal senest 1 år efter miljøgodkendelse er givet, gennemgås af en energikonsulent og en svinefodringskonsulent. Dette med henblik på at konstatere om ejendommen lever op til miljøgodkendelsens vilkår for BAT samt om der kan foretages yderligere forbedringer. Rapporterne skal opbevares i mindst 5 år og forevises på tilsynsmyndighedens forlangende."

Følgende udtagelse fra miljøgodkendelsen under afsnittet "Vilkår for anlæg", "Lugt" ophæves:

"Såfremt der i godkendelsesperioden udvikles andre kvalitetssikrede metoder til at måle lugt end den olfaktometriske analyse kan tilsynsmyndigheden forlange en lugtmåling gennemført, hvis det af tilsynsmyndigheden vurderes, at de teoretiske lugtberegninger ikke overholdes."

Følgende vilkår fra miljøgodkendelsen under afsnittet "Vilkår for udspretningsarealer" ophæves:

"På matrikel 22 F, 23 d og 24 Busemarke By, Magleby skal al udspretning af gylle ske ved nedfældning. Ved nedfældning i vintersæd eller andre etablerede afgrøder må kun en meget lille del af husdyrgødningen efterlades på jordoverfladen.

Der skal løbende udtages jordbundsanalyser med henblik på at følge fosfortallenes udvikling. Analyserne må maksimalt være 5 år gamle. Desuden skal de være baseret på et repræsentativt udsnit af de ejede og forpagtede udbringingsarealer (angivelse af prøvefrekvens). Jordbundsanalyser skal opbevares i mindst 5 år og forevises kommunen ved tilsyn".

Bibi Søgaard-Bauditz
Specialkonsulent

Denne afgørelse er sendt pr. brev til:

- Allan Jensen, Klintevej 300, 4791 Borre
- Dansk Entomologisk Forening - EFU, c/o Zoologisk Museum, Universitetsparken 15, 2100 København Ø
- Rita Mossmann, Bøgebjergvej 21, 4791 Borre
- Jørgen Munck Rasmussen, Ørnebakken 20, 4780 Stege

Denne afgørelse er sendt pr. e-mail til:

- LRØ, att.: Maria Katja Jensen, mkj@lro.dk
- Danmarks Naturfredningsforening, att. Allan Andersen, Masnedøgade 20, 2100 Kbh. K. DN@DN.dk
- Danmarks Sportsfiskerforbund, Worsaagade 1, 7100 Vejle, post@sportsfiskerforbundet.dk
- Østmøn Naturforening, v/ Dan Thygesen, Risbækvej 2, 4791 Borre, lisberit@post.tele.dk
- Dan Thygesen, Risbækvej 2, 4791 Borre, lisberit@post.tele.dk
- Det Økologiske Råd, info@ecocouncil.dk
- Vordingborg Kommune, post@vordingborg.dk